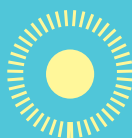

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Надія Бібік
Галина Бондарчук

НАВЧАННЯ
БЕЗ МЕЖ

2 КЛАС

ЧАСТИНА
1

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

4

МОЯ КРАЇНА
УКРАЇНА,
А Я — ЇЇ
ДИТИНА

6

ЗНАЮ, НАВІЩО
ПРАВИЛА

СОНЦЕ.
СВІТЛО
І ТЕПЛО

КОЛЬОРОВІ
СТОРІНКИ
ПРИРОДИ:
ОСІНЬ

10

8

ПРИРОДА
НАВКОЛО НАС

ЧОМУ
БУВАЮТЬ
ДЕНЬ І НІЧ

12

14

16

ПОРИ РОКУ.
ЗМІНА ПІР РОКУ

ТВАРИНИ
В ПРИРОДІ

20

18

ЯКИМИ
БУВАЮТЬ
РОСЛИНИ

ПРИРОДНІ
ЯВИЩА

22

26

РОСЛИНИ
ВОСЕНИ

СВЯТКОВИЙ
КАЛЕНДАР
ОСЕНІ

24

28

ТВАРИНИ
ВОСЕНИ

30

ЗБИРАЄМО ВРОЖАЙ.
ВІД ЗЕРНЯТКА
ДО ХЛІБИНИ

32

ЯК Я ВПЛИВАЮ
НА МОЄ ДОВКІЛЛЯ.
ПРОЄКТ-
ДОСЛІДЖЕННЯ

34

УРОКИ ЧЕМНОСТІ

36

УМІЮ ДРУЖИТИ

38

БИТИСЯ ЧИ
НЕ БИТИСЯ?

40

КОЛЬОРОВІ
СТОРИНКИ
ПРИРОДИ:
ЗИМА

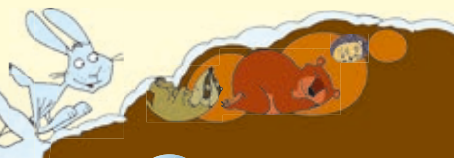

42

РОСЛИНИ
ВЗИМКУ

44

ТВАРИНИ
ВЗИМКУ

46

СВЯТКОВИЙ
КАЛЕНДАР
ЗИМИ

48

ЯКІ ПРАВИЛА
В СІМ'Ї

56

БУДЬ-ЯКИЙ
ВЧИНОК МАЄ
НАСЛІДКИ

50

ЩО Я
ВМІЮ
І ЛЮБЛЮ

54

РОЗРІЗНЯЙ
ПРАВДУ
І ОБМАН

52

ЯКИМИ БУТИ

Надія Бібік
Галина Бондарчук

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник інтегрованого курсу для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

rnk.com.ua/105988
Інтерактивний
електронний додаток

Київ • Харків
Видавництво «Ранок»
2024

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 05.01.2024 № 8)

Підручник безкоштовний.
Надруковано згідно з договором від 17.07.2024 № UCBI4-189-1.
Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Підручник (частина 1) інтегрує освітні галузі:
громадянська та історична; соціальна та здоров'язбережувальна;
природнича

Ілюстрації *Володимира Хорошенка*
Обкладинка *Анни Макарової*

Умовні позначення

Пригадуємо вивчене

Спостерігай, досліджуй

Дізнаємося нове

Твоя майстерня

Працюємо разом

Скарбничка цікавого

Бібік Н. М.

Б 59 Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 2 кл.
закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1 / Н. М. Бібік,
Г. П. Бондарчук. — Х. : Вид-во «Ранок», 2024. — 120 с. :
іл.

ISBN 978-617-09-8904-8

УДК 31:502:37.016(075.2)

Інтерактивний
електронний додаток
до підручника
доступний за QR-кодом
або посиланням
rnk.com.ua/105988

ЗРОБЛЕНО
В УКРАЇНІ

Любі школярі і школярки!

Ми продовжуємо досліджувати повний таємниць навколишній світ. Сторінка за сторінкою підручника ви будете вчитися помічати зміни в довкіллі, у житті рослин і тварин; пізнавати свій край, свою країну. Ви дізнаєтеся, як бути культурними, уміти дружити; дбати про безпеку; оберігати свої права, не порушуючи прав інших.

Розвивайте свої здібності, вчіться міркувати й пояснювати, зростаєте громадянами України.

Авторки

**Державний
Прапор України**

**Державний
Герб України**

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського

Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

МОЯ КРАЇНА УКРАЇНА,

Яке ім'я у твоєї країни? Як називають тих, хто живе в Україні? Де можна побачити Прапор України і Герб України? Коли можна почути Гімн України?

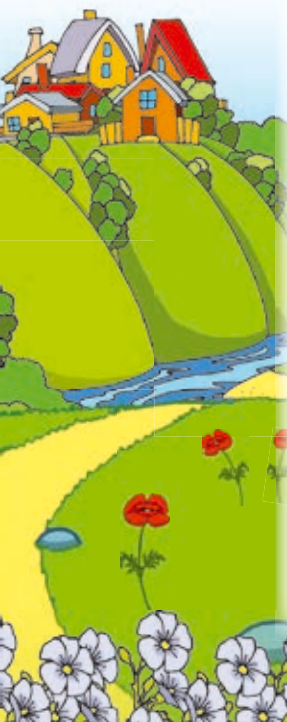

Де б ви не жили в Україні, з гордістю можете сказати: «Україна — наш край, наша Батьківщина!».

У МОЄЇ УКРАЇНИ...

У моєї України
Є і гори, і долини.
У Донецьку є вугілля,
Хлібом славиться Поділля.
У Карпатах є ліси
Дивовижної краси.
На Поліссі — льон цвіте,
Мов нагадує про те,
Що в моєї України
Простір — вільний, небо — синє.
А за синім небокраєм
Люди тішаються врожаєм.

Г. Чубач

А Я — ЇЇ ДИТИНА

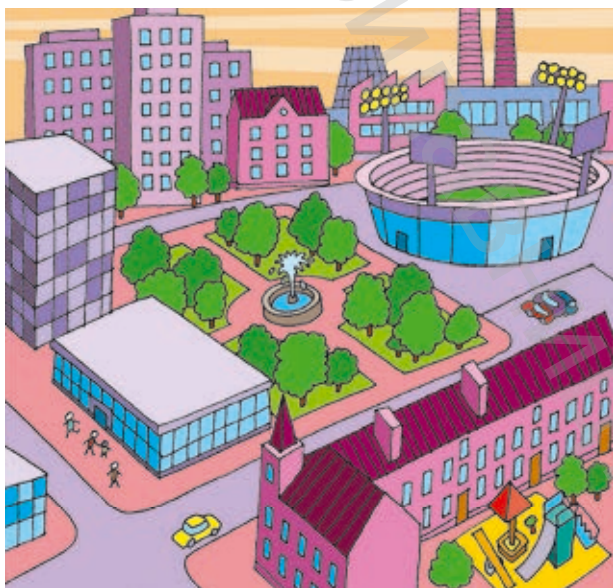

Прочитай зашифроване.

Я ♥ УКРАЇНУ.

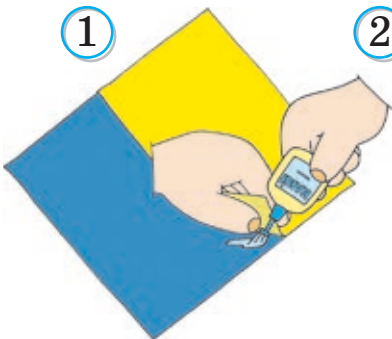
Найкраще місце на Землі те, де ти народився / народилася й живеш. Тут твій дім, рідні, друзі, з якими граєшся, школа, де вчишся. Розглянь малюнки. Зображення на якому з них нагадує твій рідний край?

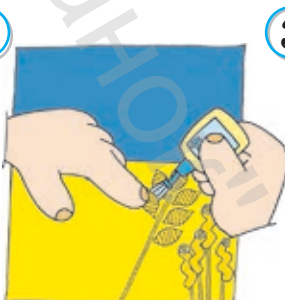
Дізнайся про історію назви своєї вулиці. Поділися результатом свого дослідження в класі.

1

2

3

ЗНАЮ, НАВІЩО ПРАВИЛА

Яких правил для учнів / учениць ти дотримуєшся?
Про які правила ви домовились у класі?

Правила поведінки лише тоді не потрібні, коли людина живе сама. Наприклад, на безлюдному острові.

Але якщо поряд будуть інші люди, то виникне потреба домовлятися між собою про те, як не ображати одне одного, як дбати про чистоту приміщення, як і до кого звертатися по допомогу, як працювати в команді.

Прочитай правила поведінки на уроці. Що тобі легко вдається, а що викликає труднощі?

1. Готуюся до уроку вчасно

2. Вимикаю телефон

3. Слухаю настанови вчителя / вчительки

4. Піднімаю руку, коли хочу відповісти, запитати

5. Не відволікаюся на сторонні справи

6. Записую домашні завдання в щоденник

Порівняй малюнки. Хто з дітей, на твою думку, не дотримується правил поведінки в класі?

На перерві у шкільному коридорі дуже гамірно. Які ситуації спричиняють галас? Чим краще займатися на перерві? Яких правил дотримуватися?

На якому малюнку показано правильну позу під час сидіння за партою? Досліди, чи правильно за партами сидять твої однокласники / однокласниці. Яких правил вони не дотримуються? Що ти їм порадиш?

ПРИРОДА НАВКОЛО НАС

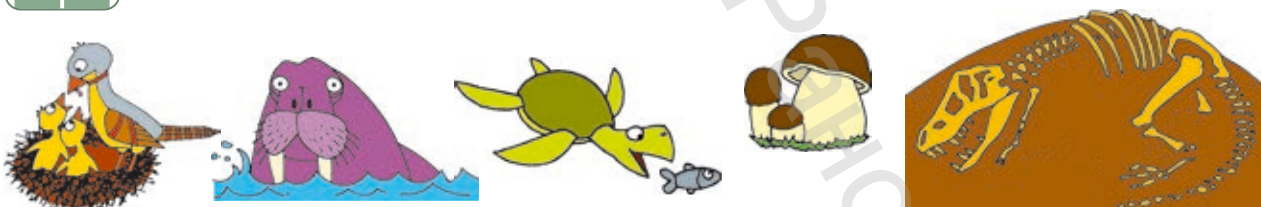
Розглянь малюнки. Що належить до неживої природи, а що — до живої? Чим нежива природа відрізняється від живої?

Жива природа, як і нежива, дивовижно різноманітна. Щоб пізнати її, учені визначили такі групи організмів: рослини, тварини, гриби і невидимі оком організми (бактерії та ін.). Усі вони дихають, живляться, ростуть, розмножуються й умирають.

Розглянь малюнки. Які ознаки живих організмів зобразив художник? Установи відповідність.

Росте

Живиться

Розмножується

Дихає

Умирає

Порівняй малюнки. Склади за ними історії.

Дбайливо ставтеся до природи самі й нагадуйте про це іншим. Розкажіть своїм рідним, про що ви дізнаєтеся на уроках «Я досліджую світ». Запрошуйте їх разом спостерігати за неживою і живою природою.

Додержуйтеся правил спостереження в природі!

ПРАВИЛА
П'ЯТИ
«НЕ»

1 **НЕ** розкладай
у лісі
багаття.

2 **НЕ** залишай
після себе
сміття.

3 **НЕ** ламай гілок
дерев та кущів.

4 **НЕ** підходь
близько до
гнізд, не бери
пташенят
у руки.

5 **НЕ** зривай для
букетів лісові
й польові
квіти.

Щойно викинута тобою обгортка від цукерки згниє в землі, коли ти навчатимешся в шостому класі (через 3–4 роки).

КОЛЬОРОВІ СТОРІНКИ

МАПА ОСЕНІ

Що вересень
означає для
школярів?

Що ти вдягаєш
у цю пору року?

Чим осінь
багата?

Чому листопад
так називається?

Якими осінніми роботами
зайняті люди?

Які зміни відбуваються
в житті тварин восени?

З кожним днем висота сонця в полудень зменшується. Тому промені сонця мало прогрівають землю. Холодне земля, холодне вода. Сірі хмари застилають усе небо. Ідуть затяжні дощі.

Ранком з'являються тумани, бувають приморозки. Ясного тихого дня літає павутиння. Але з кожним днем холоднішає.

Одягайся тепло і зручно. Гуляй щодня не менше двох годин.

ПРИРОДИ: ОСІНЬ

Розглянь малюнок. Згадай свою прогулянку парком або дорогу до школи. Що ти відчуваєш восени органами чуття? Розкажи.

Чому так кажуть: «Осінь іде і за собою дощ веде»? Що називають дарами осені? Які овочі, фрукти, ягоди ти збираєш восени?

1

2

3

СОНЦЕ. СВІТЛО І ТЕПЛО

Про що можна сказати: сходить, світить, гріє, пече, сідає, заходить? Розглянь малюнки. Що з побаченого на них ти спостерігав / спостерігала в природі?

Сонце — головне джерело енергії на Землі. Воно дає світло і тепло. Завдяки тому, що Сонце світить, ми бачимо навколишній світ. А сонячні промені нагрівають Землю, від неї нагрівається повітря.

Сонце випаровує воду з калюж, річок і озер. Воно перетворює її на пару, що піднімається вгору, збирається в хмари і падає на землю дощем.

Завдяки Сонцю розвиваються і живуть живі організми.

Для того щоб переконатися, що сонячні промені несуть на Землю і світло, і тепло, проведи дослід.

Візьми два термометри для вимірювання температури повітря. Один термометр помісти на сонці, інший — поруч, але в тіні. Перший покаже вищу температуру, ніж другий, бо він нагрівся сонячним промінням.

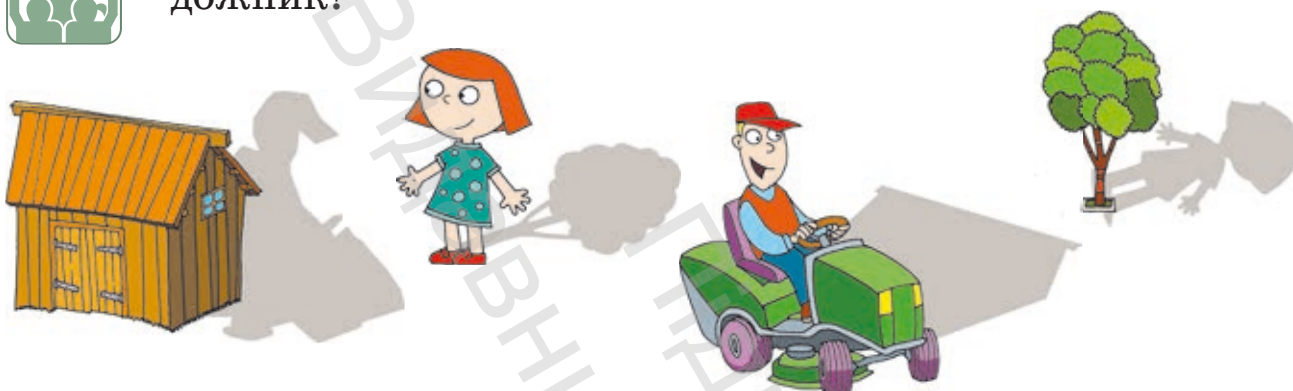

Відгадай загадку. Що поруч іде, а сліду не лишає. Так, це **тінь**. Що ж таке тінь?

Це темний відбиток будь-якого непрозорого об'єкта, освітленого з протилежного боку. Крізь цей об'єкт не проходить сонячне світло. Тому й утворюється тінь.

Розглянь малюнки. Яких помилок припустився художник?

Якою буває тінь від будівель, дерев, людей уранці? у полудень? перед заходом сонця?

Якого кольору сонячний зайчик?

Сонячний зайчик — це світла плямка від сонячного променя, відбитого блискучою поверхнею.

За допомогою дзеркальця або іншого блискучого предмета спробуй упіймати сонячний зайчик. Постав на його шляху скляну пірамідку. Що ти бачиш? Проходячи крізь неї, сонячний зайчик, який не має кольору, показує всі кольори веселки.

ЧОМУ БУВАЮТЬ ДЕНЬ І НІЧ

Розглянь малюнки. Де художник зобразив ранок, день, ніч? Як ти це розпізнав / розпізнала?

Уяви, що ти йдеш по Землі весь час в один бік. Куди ти прийдеш? Чому?

Земля має форму кулі. Уперше це довели іспанські мореплавці ще 500 років тому. Експедиція під командуванням Магеллана обігнула Землю і повернулася до рідних берегів.

Учені розробили зменшену копію Землі, яку назвали **глобусом**. Блакитним кольором на ньому позначено воду; зеленим, жовтим, коричневим — сушу.

Постав глобус проти лампи. Спостерігай, яка частина глобуса освітлена. А яка залишилася в тіні? Чому? Як це явище називається в природі?

Наша планета обертається навколо своєї осі. Земля підставляє під сонячні промені то один бік, то інший. Там, де був день, настають вечір і ніч, а туди, де була ніч, приходять ранок і день.

Земна вісь — це уявна пряма лінія, навколо якої обертається Земля. Вісь Землі нахилена так само, як показує глобус.

Один оберт Землі навколо осі називають добою. Доба триває 24 години. Повний оберт навколо Сонця наша планета робить за один рік. Рік триває 365 діб. Протягом однієї доби ти відпочиваєш, вчишся, спиш.

Що за чим ти робиш протягом дня? Скільки годин спиш?

Під час сну ти ростеш, розвиваєшся, зміцнюєш своє здоров'я. Після сну дитина стає уважнішою. Найкраще лягати спати о 21 годині. А тривалість сну має бути не менше 10 годин.

До експедиції Магеллана вважали, що Земля лежить на спинах величезних китів або черепах.

ПОРИ РОКУ.

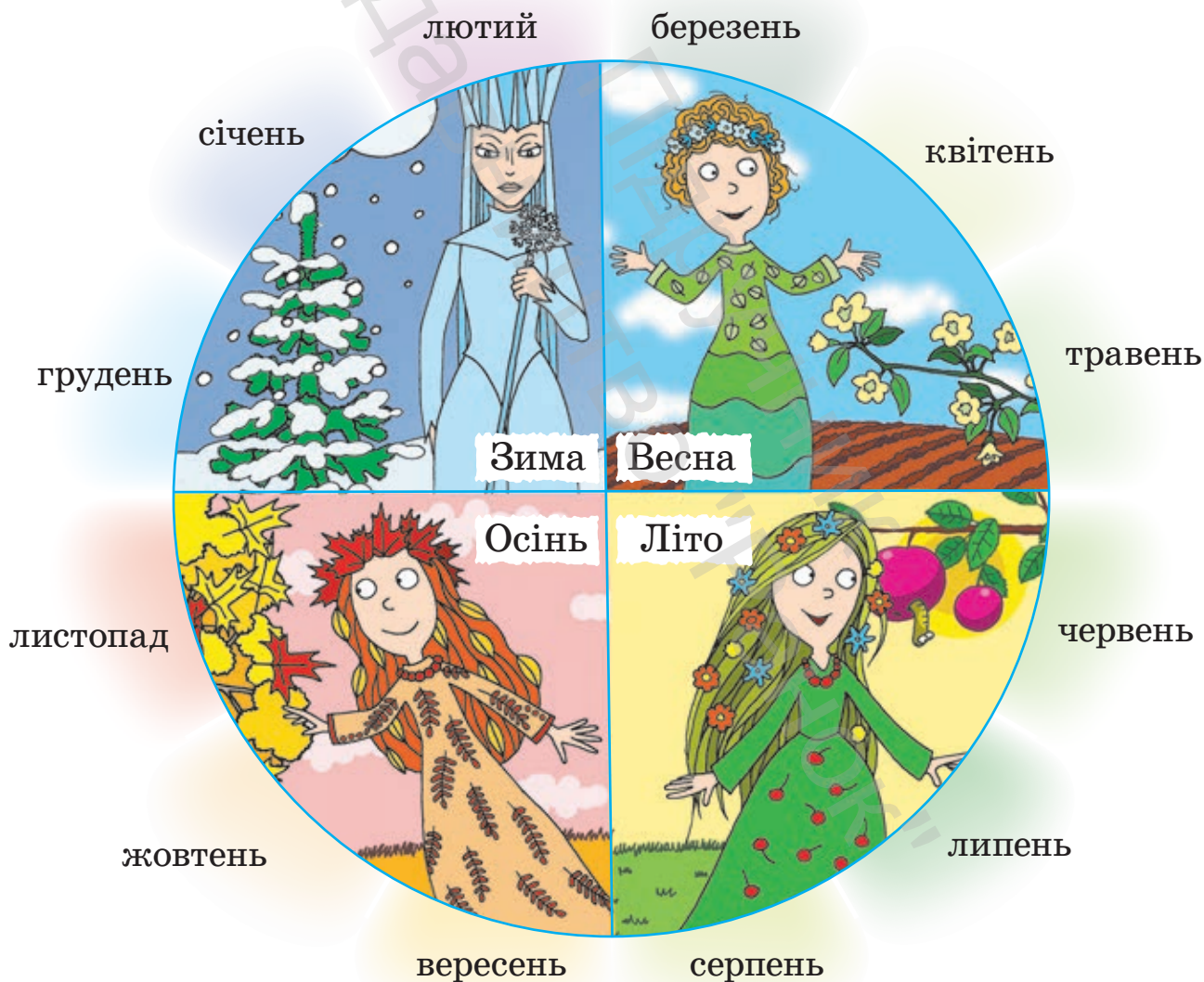
Розкажи, як упізнати осінь, зиму, весну і літо.

Осінь, зима, весна, літо. Це чотири пори року. Вони по черзі змінюють одна одну. За осінню завжди йде зима, за зимою — весна, за весною — літо. Потім знову приходить осінь, за нею — зима.

Ми почали перераховувати пори року з осені. Але могли б з будь-якої іншої пори року.

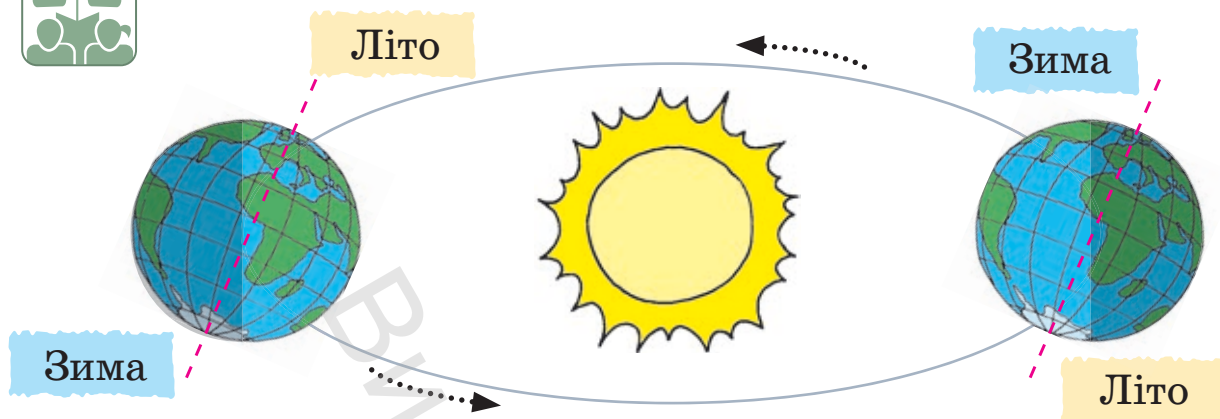
Коло року не має ні початку, ні кінця.

ЗМІНА ПІР РОКУ

Рух Землі навколо Сонця спричинює зміну пір року.

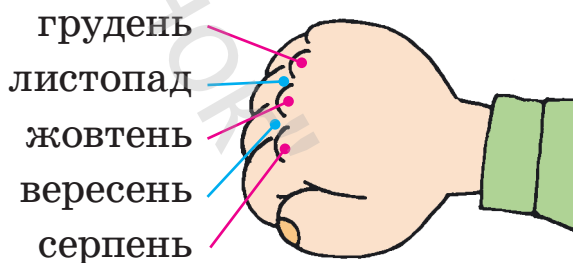
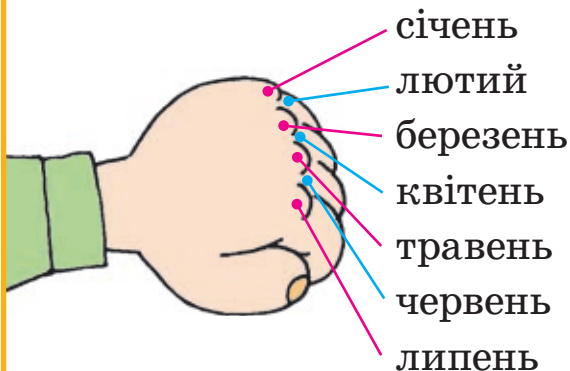

Назви пори року та відповідні їм місяці. Який місяць перший, а який — останній у році? Скільки місяців у році? У якому місяці твій день народження?

Щоб легше запам'ятати, скільки днів у кожному місяці, люди придумали рахувати на кісточках пальців, стиснутих у кулак.

Стисніть руку в кулак. Починаємо відлік: січень — виступ — 31 день; лютий — западинка — 28 або 29 днів; березень — виступ — 31 день; квітень — западинка — 30 днів і т. д. Між липнем і серпнем западинки немає. Цей перехід якраз припадає на останній виступ кісточок однієї руки і перший виступ кісточок іншої, тобто липень і серпень — 31 день.

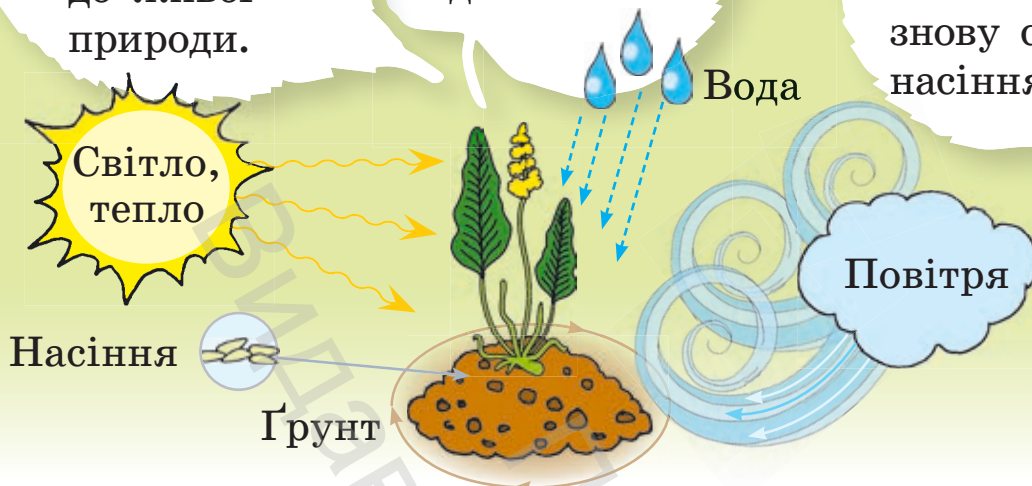
ЯКИМИ БУВАЮТЬ РОСЛИНИ

Доведи,
що рослини
належать
до живої
природи.

Що потрібно
рослинам
для життя?

Який шлях
проходить
насінина, щоб
знову стати
насінням?

Рослина складається із частин, які називають органами. **Корінь, стебло, листки, квітки, плоди — це органи рослини.**

Кожен з них виконує певну роботу.

Корінь міцно закріплює рослину в ґрунті. Через корінь надходять вода й речовини, потрібні для життя рослини.

Стебло утримує рослину над поверхнею ґрунту. По стеблу пересувається вода з розчиненими в ній речовинами.

Листки випаровують воду і добувають поживу з повітря.

Кожна квітка — це майбутній плід, у якому дозріває насіння. Коли насінина потрапляє в ґрунт, з неї виростає нова рослина.

Рослини поділяють на три групи:
дерева, кущі, трав'янисті рослини.

Дерево має тільки одне високе
дерев'янисте стебло (стовбур).

У куща відростає від кореня
багато низьких стебел.

Трав'янисті рослини мають
м'які, соковиті зелені стебла.

Кущ

Трав'яниста рослина

Знайди на малюнках дерева,
кущі, трав'янисті рослини.
Які з них ростуть біля твого
дому?

Дерево

Рослинам потрібні ґрунт, світло, тепло, вода, по-
вітря. Можеш у цьому переконатися. Посади дві
цибулини в стаканчики з ґрунтом.

Один постав у темному
теплому місці, а інший —
у світлому теплому місці.
Де проростуть безбарвні
тоненькі стебла? Чому?

Постав обидві цибулини
на підвіконня. Одну
поливай регулярно,
а іншу — рідше. Що
ти спостерігатимеш?

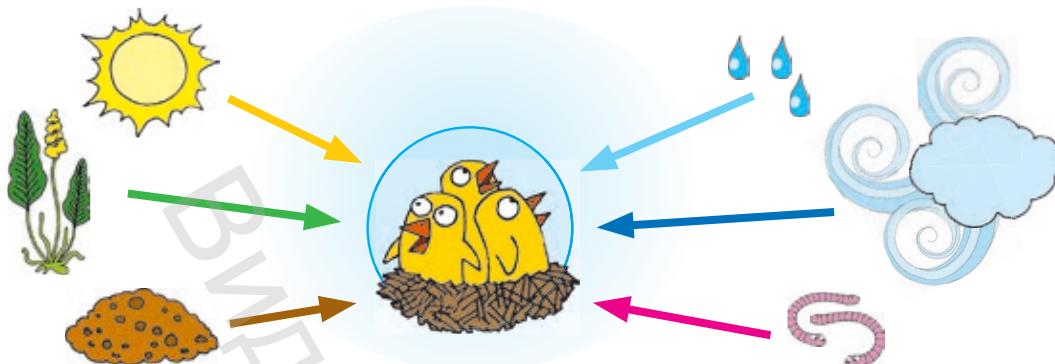

ТВАРИНИ В ПРИРОДІ

Доведи, що тварини належать до живої природи. За схемою поясни, що тваринам потрібно для життя. У чому основна відмінність тварин від рослин?

Багатий і різноманітний світ тварин. Вони живуть усюди: високо в горах, у водоймах, лісах, пустелях, на луках. Тварини різняться зовнішнім виглядом, формою тіла, розмірами, забарвленням, поведінкою.

Розглянь малюнки. За якими ознаками тварин об'єднали в кожную групу?

Комахи

Є голова, груди, черевце, шість ніжок

Птахи

Є дзьоб, крила; тіло вкрите пір'ям

Риби

Є зябра; тіло вкрите слизькою лускою

Звірі

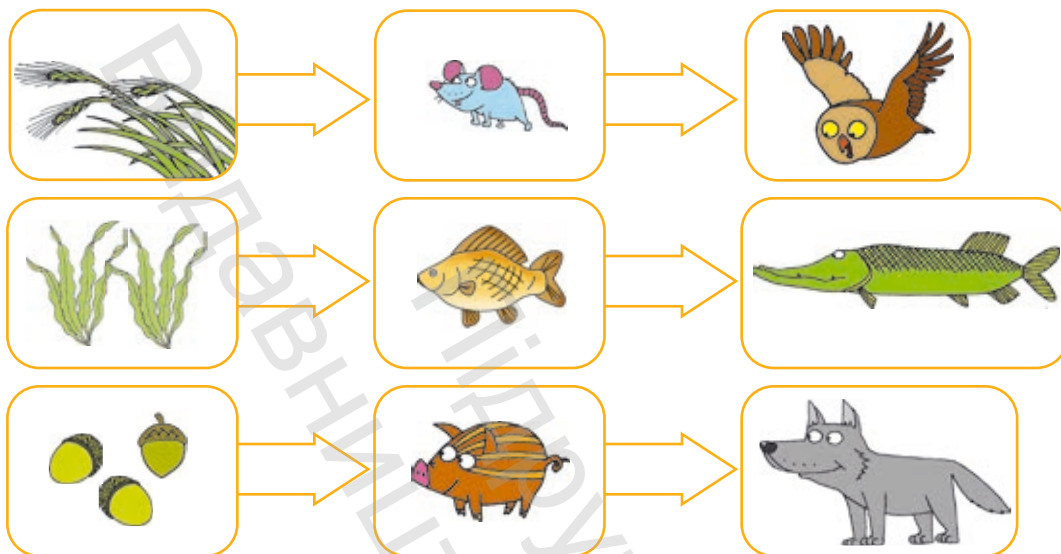

Є шерсть; вигодовують дитинчат молоком

Ти знаєш, що тварини живляться рослинами. Є тварини, що їдять інших тварин. Такі зв'язки в природі називають **ланцюгами живлення**.

Досліди зображені ланцюги живлення. Чому першою ланкою в них є рослина? Наведи власні приклади ланцюгів живлення.

Діти піймали гарненького жучка. Голівка в нього чорненька, крила червоненькі, на крилах цяточки. Та чи живий він? Щось не ворухнеться... Продовж історію за малюнками.

ПРИРОДНІ ЯВИЩА

Які зміни відбуваються в неживій і живій природі в різні пори року? Наведи приклади.

Усі зміни, які відбуваються в природі, називають **природними явищами**.

Сонце сходить уранці і заходить увечері, вода на морозі замерзає і перетворюється на лід, перелітні птахи відлітають на зиму в теплі краї, а весною — повертаються; восени листя дерев і кущів змінює забарвлення — усе це приклади природних явищ.

Упізнай, які пори року на малюнках. Які зміни ти бачиш? Назви їх причини.

Розкажи про свою місцевість. Як вона виглядає в різні пори року?

Відгадай загадки. Що за явища природи?

Спершу — блиск,
за блиском — тріск,
за тріском — плеск.
(ґро́з)

На дворі переполох:
З неба сиплеться горох.
(ґрід)

Він шепоче: «Шу-шу-шу,
Листя обірвуть спішу.
З листячком в осіннім гаї
У таночку покружляю».
(Ві́тер)

Уночі понад водою
Білий дим пливе рікою.
Тільки сонечко засяє —
Білий дим кудись тікає.
(ґу́м)

Розглянь малюнки. Які природні явища на них зображено? У яку пору року вони бувають? Які ще явища природи ти знаєш?

СВЯТКОВИЙ

Яким святом
розпочинається
шкільний рік?

1 жовтня — День захисників і захисниць України.

Це свято героїв і героїнь, які мужньо боронять нашу рідну Батьківщину від ворогів.

Свято бере початок із часів, коли українці захищалися від постійних ворожих нападів. Волелюбний народ був змушений боронити життя своє і своїх рідних. Так мирні селяни перетворилися на сміливих, загартованих воїнів, яких почали називати козаками. Тому це свято ще називають Днем українського козацтва, коли козаки збирали велику раду, на якій обирали гетьмана і визначалися з планами на майбутнє.

До Дня захисників і захисниць України школярі готують листівки зі словами вітання: «Слава Україні! Героям слава!».

Поцікався і підготуй розповідь
про захисників і захисниць
Вітчизни у своїй родині.

КАЛЕНДАР ОСЕНІ

27 жовтня — День української писемності та мови.

Для нас важливо знати і берегти державну мову. Про це записано в Основному Законі України — Конституції.

Розглянь малюнки. До яких українських народних казок вони належать?

Обговоріть, яку книжку ви вперше прочитали українською мовою. Якими словами ви можете привітати однокласників і однокласниць із цим святом?

Виготов журавлика за зразком. Цією поробкою зможеш прикрасити горщик із кімнатними рослинами.

Тобі знадобляться: 4 ватні диски; дерев'яна шпажка; картон червоного і чорного кольорів; нитки білого і червоного кольорів; ножиці; клей; маркер чорного кольору; дріт із бархатистим ворсом червоного кольору.

РОСЛИНИ ВОСЕНИ

Розглянь малюнки. Порівняй дерево та квітку влітку і восени. Які зміни відбулися з рослинами?

Восени листя дерев і кущів змінює зелене забарвлення на жовте, багряне. Після перших морозів листя опадає. Раніше за інші дерева починають скидати листя липа та береза, потім — горобина, клен, а останніми — дуб і осика.

Більшість трав засихають. Вони залишають після себе плоди з насінням, а деякі — ще й цибулини або кореневища в ґрунті. З них весною виростуть нові рослини.

Упізнай, з яких дерев листочки.

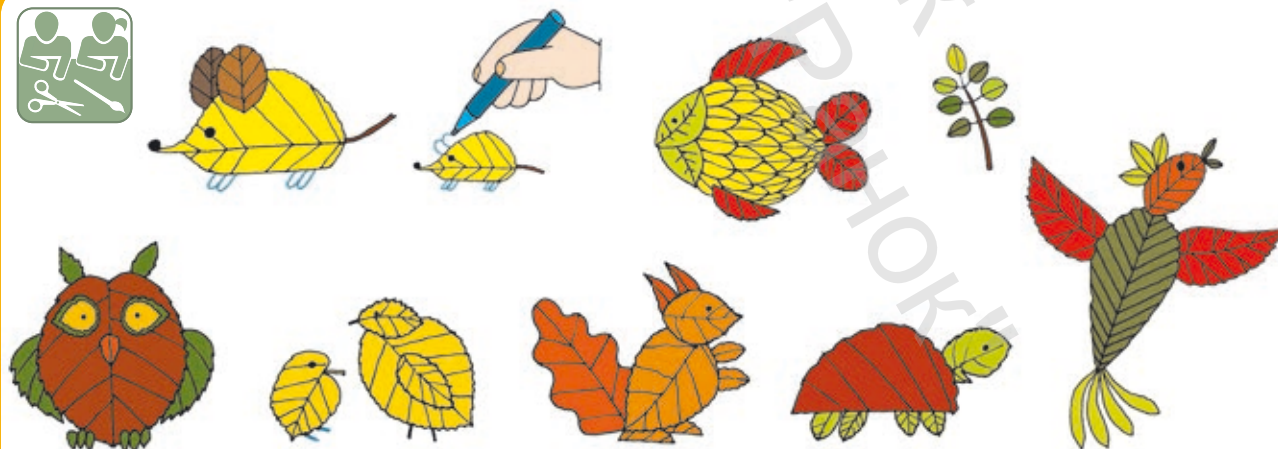
Коли дерево буває таким, як зображено на малюнках? Обговоріть.

Який вигляд мають рослини біля вашої школи восени? Які відбулися в них зміни? Чому?

Як рослини дізнаються, що скоро настане осінь, а потім — зима? Виявляється, вони визначають зміну пір року за тривалістю дня.

ТВАРИНИ ВОСЕНИ

Яких комах можна побачити восени? У яких місцях вони найчастіше зустрічаються? Які пташки прилітали восени і взимку до годівничок, що ви змайстрували? Який корм їм найбільше сподобався?

Восени миші, бабаки, хом'яки збирають насіння, горіхи. Усі свої знахідки несуть у нору. Майже всю зиму вони сплять, а прокидаються, щоб підкріпитися. Їжаки шукають для зимівлі глибоку нору. Узимку вони сплять, як і ведмеді. Прокидаються навесні.

Звірі линяють. Замість короткої рідкої шерсті в них відростає значно довша, густіша. Звірі багато їдять і нагулюють жир.

Пригадай, як готуються до зими зайці, лисиці, білки. Хто з них змінює колір хутра?

Восени комахи ховаються в шпарини будівель, під кору дерев, опале листя, зариваються в ґрунт. Деякі дорослі комахи гинуть. Але їхні яйця, личинки або лялечки зимують у затишних місцях, а весною перетворюються на жуків чи метеликів.

Восени птахи, які не можуть знайти взимку корм, збираються в зграї та відлітають у вирій. Тому їх називають **перелітними птахами**.

У теплі краї відлітають стрижі, зозулі, солов'ї, ластівки, журавлі, качки, гуси, шпаки, жайворонки, чижі, граки.

Птахи завчасно готуються до перельоту. Вони активно годуються насінням рослин, личинками комах.

На зиму в наших краях залишаються дятли, сороки, галки, сойки. Це **зимуючі птахи**. Їхній основний корм — плоди й насіння дерев, кущів, трав'янистих рослин.

З холодних країв прилітають снігурі, омелюхи. Ближче до людських осель із лісів і полів переселяються ворони, синиці.

Хто з тварин робить запаси на зиму? впадає в зимову сплячку? відлітає в теплі краї? змінює забарвлення хутра? у кого густішає хутро? Відшукай і назви.

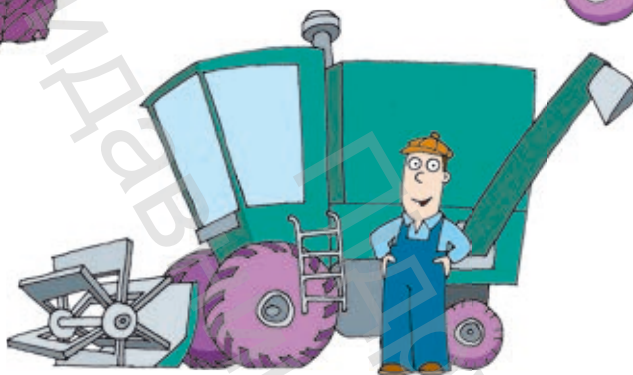
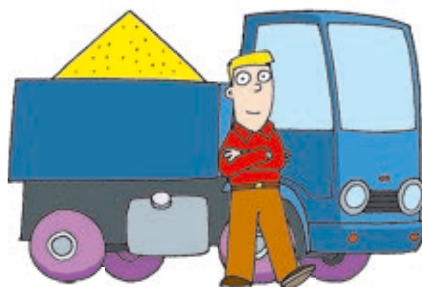

ЗБИРАЄМО ВРОЖАЙ. ВІД

Назви професії людей, зображених на малюнках.
Що роблять ці люди?

Хліб — це достаток. З давніх-давен українці шанували хліб. Якщо шматок хліба падав, його піднімали і цілували. Про хліб говорили й говорять з повагою. З хлібом-сіллю на вишитому рушнику зустрічають в Україні почесних гостей.

Учені довели, що хліб — єдиний продукт, який вживають у їжу і цінують у всьому світі люди різних національностей і релігій.

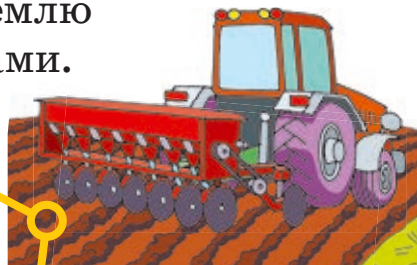
ЗЕРНЯТКА ДО ХЛІБИНИ

Перш ніж потрапити на стіл, хліб проходить довгий шлях.

Спочатку орють землю тракторами.

Потім у землю саджають . Це роблять за допомогою спеціальних машин. Як вони називаються?

Коли виростає , то його збирають іншими машинами. Як вони називаються?

З борошна на хлібо заводі печуть хліб, паляниці.

Далі зерно везуть до млина. Там зерно перемелюють у борошно.

Так ці вироби з'являються на полицях магазинів.

Розкажи, що печуть із борошна у тебе вдома.

ПРОЄКТ-ДОСЛІДЖЕННЯ

ЯК Я ВПЛИВАЮ НА МОЄ ДОВКІЛЛЯ

Бали

ТРАНСПОРТ

До школи я...

ходжу пішки або їжджу велосипедом

+1

їжджу громадським транспортом або авто

+5

ХАРЧУВАННЯ

У продуктовому магазині моя родина купує:

свіжі продукти (молоко, овочі, рибу, м'ясо)
переважно місцевого виробництва,
з яких самі готуємо їжу

+1

напівфабрикати, заморожені готові страви,
які потрібно розігрівати, консерви

+5

ВИКОРИСТАННЯ ВОДИ

Приймаю ванну щодня

+5

Приймаю ванну 1–2 рази на тиждень

+3

Щоденно приймаю душ

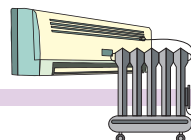
+1

Закручую кран, коли чищу зуби або мию руки

+1

ЕНЕРГІЯ

У моєму домі опалення налаштоване так,
що ми можемо його регулювати

+1

Я завжди вимикаю світло, коли виходжу
з кімнати

+1

Не залишаю побутові прилади в режимі
очікування

+1

У нас удома жарко, ми відчиняємо вікна взимку

+5

ОДЯГ

Стараюся тримати в порядку свій одяг, не вимагаю купувати багато речей

+1

Старий одяг ми здаємо в пункти прийому

+1

Прошу купувати мені новий одяг щотижня

+5

ПАПІР

Книжки я беру в бібліотеці або у знайомих

+1

Якщо я хочу прочитати книжку, то завжди прошу мені її купити

+4

Прочитавши журнал, викидаю його в смітник

+5

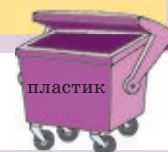
Збираю старі газети, журнали, зошити і здаю їх на макулатуру

+1

СМІТТЯ

Пластикову тару викидаю в спеціальний контейнер

+1

Я приходжу до магазину зі своєю екоторбинкою

+1

Мені байдуже, скільки сміття або відходів створює моя родина

+5

Для підрахунку треба додати всі бали. Чим менша сума балів, тим меншої шкоди ти завдаєш довкіллю.

Обговоріть результати: у кого найвища сума балів, у кого — найнижча. Домовтеся, як будете зменшувати шкідливий вплив на довкілля. Пропозиції запишіть на плакаті.

УРОКИ ЧЕМНОСТІ

Які слова вітання і прощання ти знаєш? Які слова допоможуть уникнути неприємностей у спілкуванні?

Прийшовши будь-куди, ввічлива людина завжди привітається. А найголовніше — зробить це першою.

У місті ми, звичайно, не станемо вітати кожну зустрічну людину. Але в селі, де всі знають одне одного, треба вітатися з усіма.

Не можна вітатися сидячи — потрібно вставати.

Якщо в кімнаті багато людей, мовчки поклонися. Так ти привітаєшся з усіма.

Так само вітайся і тоді, коли голосне привітання може кому-небудь заважати: у бібліотеці, в актовій залі під час концерту.

Уявіть, що ви — герої цих історій. Як ви будете вітатися з дорослими, а як — зі своїми однокласниками й однокласницями?

Прочитайте вірш у ролях. Знайдіть у ньому слова прохання, вибачення. Доповніть словами подяки.

ЗВЕРТАННЯ

— Гей, ти хто, іди сюди!
Принеси мені води!
— Не шкода мені водички,
а шкода твоєї звички
грубо так усіх гукати,
рідне слово зневажати!
— Як же я казати маю?
— Той, хто інших поважає,
скаже: — Вибачте, будь ласка
(в мові завжди є підказка!),
дайте кухлика водички
випить з вашої кринички!

За М. Чумарною

Підрахуй, скільки разів на день і кому ти кажеш «дякую».

Найввічливіший день у році 21 листопада, коли відзначається **Всесвітній день вітань**.

УМІЮ ДРУЖИТИ

Розглянь малюнки. Як ти думаєш, що відповідь друг або подруга в кожному випадку?

Забула олівець!

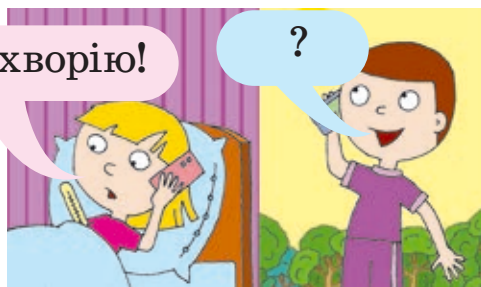
Ці книжки такі важкі!

Не можу знайти своє змінне взуття!

Я хворію!

Дружить хмарка з дощиком:
носить воду горщиком.
Дощик — із травичкою,
а трава — з копичкою,
а копиця — з коником,
що гасає з дзвоником.
А іще — з телятком,
баранцем, лошатком.
Всі вони — з Даринкою,
дівчинка — з хмаринкою,
з тою, що із дощиком
носить воду горщиком.
Ось замкнулось дружнє коло,
подружились всі довкола.

Л. Вознюк

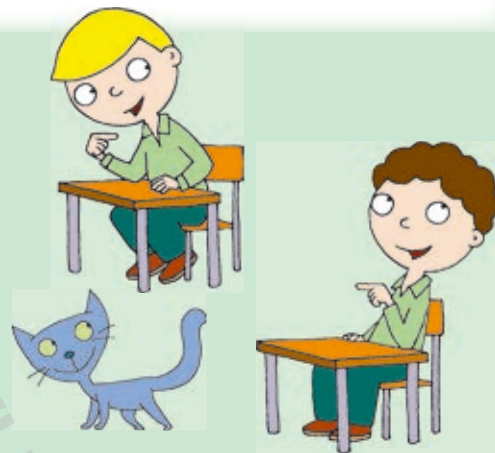
Яке «дружнє коло» утворилося? Що таке дружити?

Олег і Сашко — друзі. Хлопці все роблять разом. Коли Олег захворів, Сашко теж хотів захворіти, щоб довести, що він — справжній друг.

Коли Сашко замість школи пішов у кіно, то Олег теж був разом із ним.

Чи були хлопці справжніми друзями? Обміняйтеся думками.

Об'єднайтеся в пари. Звертаючись по черзі одне до одного, продовжте речення:

Мені подобається, коли ти...

Я бажаю тобі...

Я хочу разом із тобою...

Я дякую тобі за...

БИТИСЯ ЧИ НЕ БИТИСЯ?

Як поводитися з другом або подружкою? Коли і чим ділитися?

Між дітьми інколи виникають суперечки, які можуть призвести до бійки. Чому так буває? Хтось не поступився місцем, книжкою, м'ячем; хтось когось дразнить; хтось переміг у грі, а хтось програв; хтось не хоче вислухати іншого.

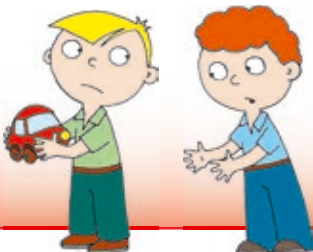

Я серджуся

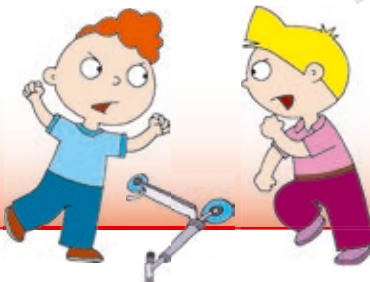

Обговоріть ситуації. Підкажіть, що ж робити: вирішувати суперечку словами чи кулаками. Як ви вирішуєте суперечки в класі?

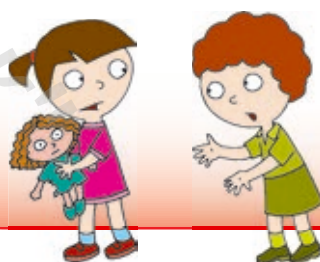
Андрій і Олег не змогли поділитися машинкою. Кожен хотів гратися саме зараз. Хлопці почали сваритися...

Артем залишив свій самокат надворі. Коли повернувся, то побачив, що Володя катається на ньому. Розсердився Артем і побіг до Володі...

Віка і Леся гралися ляльками. Леся ненавмисне пошкодила одяг ляльки Віки. Дівчинка розплакалась, а потім...

Вибери правильну, на твою думку, відповідь. Порівняй із відповідями однокласників і однокласниць.

Для чого мені голос?

- кричати
- співати

Для чого мені руки?

- штовхатися
- малювати

Для чого мені ноги?

- битися
- грати у футбол

Для чого мені язик?

- дражнитися
- смакувати цукерку

Вибери кульки з порадами, як вирішувати суперечки.

Не сердься,
коли
програєш

Не стримуй свої
емоції

Пропонуй
гратися
по черзі

Спробуй
домовитися

Не
дражнися

Порадься
зі старшими,
як діяти

Бери
без дозволу
чужі речі

Не вживай
образливих
слів

КОЛЬОРОВІ СТОРІНКИ

Що буває
тільки взимку?

Як допомогти
тваринам узимку?

МАПА ЗИМИ

Який місяць
є початком
зими?

Що ти вдягаєш
у цю пору року?

Чому не можна
ходити під дахами
будинків?

Чим посипають
тротуари і дороги,
щоб не було
слизько?

Як дбати
про здоров'я
взимку?

Сонце в полудень стоїть ще нижче, ніж восени. Зимові дні короткі, а ночі довгі. Дмуть пронизливі холодні вітри. Небо похмуре, вкрите хмарами. Погода морозна. Падає сніг.

Катання на лижах, санчатах, ковзанах зміцнить твоє здоров'я. Допомагай дорослим розчищати доріжки, укривати снігом коріння рослин.

На дорогах нерідко буває ожеледиця. Треба бути особливо обережними, щоб не впасти.

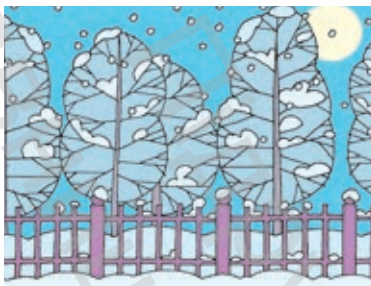
ПРИРОДИ: ЗИМА

Спробуйте зліпити сніговика в морозну погоду.
А потім — коли сніг підтане і стане вологим.
Коли легше зліпити сніговика?

Порівняй малюнки.
Які зміни ти бачиш?
Які ще зміни
в неживій природі
відбуваються зимою?

Розглянь малюнок. Що ти відчуваєш узимку
органами чуття? Розкажи.

РОСЛИНИ ВЗИМКУ

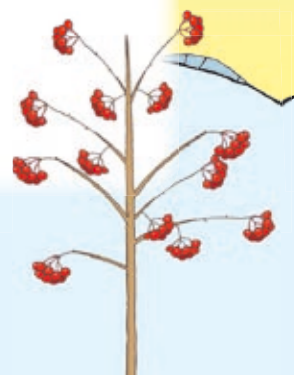
Як змінилися в порівнянні з осінню дерева і кущі? Як розпізнати дерева взимку?

Узимку рослини перебувають в стані спокою. Вони живі, але не ростуть, бо немає тепла.

Придивіться до дерев і кущів. Вони стоять без листя. Але на їхніх гілочках є бруньки, залишилися й плоди.

На березі висять сухі сережки. На ясені та клені тріпочуть від вітру крилатки, а на липі — горішки з крильцями. Червоніють кетяги ягід на калині й горобині.

Ялини і сосни залишаються взимку зеленими. У них дозріває насіння в шишках. Чому ці дерева не гинуть навіть у люті морози?

Хвоя ялини і сосни промерзає наскрізь одразу ж із настанням морозів. Але не мороз для неї небезпечний, а висихання. Узимку корені й стовбур дерева «не працюють», і вода по рослині не рухається. Якщо з хвоїнки почне випаровуватися вода, то її запас не поповниться.

Як же виживають хвоїнки? Вони вкриті спеціальною речовиною, яка не пропускає воду. Крім того, отвори, через які хвоїнка «дихає» і випаровує воду влітку, на зиму закриваються.

Не тільки хвойні рослини, але й деякі трави: суниця, барвінок, озимі жито і пшениця — залишаються на зиму зеленими під пухким снігом. Між сніжинками є повітря. Воно захищає рослини від холоду.

Щороку перед новорічними святами в Україні вирубують приблизно 500 тисяч ялинок. Це величезний ліс! А штучна ялинка служить прикрасою до 10 років.

Розглянь малюнки. Склади за ними історію. Порадься з батьками, яку ялинку краще поставити вдома. Чому? Обміняйся ідеями з однокласниками й однокласницями.

Моє життя починається з шишки.

У 3 роки мій зріст 30 см.

У 7 років — 90 см.

Що сталося з ялинкою?

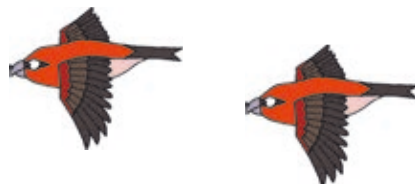

ТВАРИНИ ВЗИМКУ

Чиїх слідів не побачиш узимку? Чому? Як зимують підводні мешканці? Що для пташок страшніше: холод чи голод? Чим не можна підгодовувати птахів узимку?

Кого рятує ялинка взимку? Для білки, дятла, шишкарі основний корм узимку — це шишки ялинки. А те, що вони не з'їдять, підберуть лісові миші.

У густому гіллі ялинки білки і птахи ховаються від ворогів. А шишкарі ще й гнізда в'ють і пташенят виводять. Холод їм не страшний, якщо корму достатньо.

Хто ще може знайти притулок від хижого звіра і холоду під гіллям ялинки?

У мороз і заметіль птахи замовкають. Вони ховаються в затишні місця і настовбурчують пір'я. Від цього їм стає тепліше. Поясни чому.

Хто зі звірів не боїться зими? Той, хто може знайти собі взимку корм. Зайці, косулі й лосі об'їдають молоді пагони та кору дерев і кущів. Дикі свині викопують з-під снігу корені рослин, жолуді. Лисиці полюють на мишей і зайців, вовки — на лосів, косуль.

Які свійські тварини є у тебе вдома? Як ви їх доглядаєте взимку? Як утримуєте? Чим годуєте?

СВЯТКОВИЙ

Які зимові свята ти знаєш? Назви їх. Хто приносить новорічні подарунки в різних країнах світу?

До наших часів в Україні збереглася традиція колядувати в різдвяні дні. Колядники перевдягаються в різних героїв і роблять різдвяну зірку з кольорового паперу із дзвіночками і стрічками.

Дорослі й дітлахи ходять від хати до хати і співають господарям веселі пісні, у яких розповідається про народження Христа.

У піснях-колядках бажають радості, добра, здоров'я і багатого врожаю.

Розглянь малюнки. Розкажи про святкові дійства, що відбуваються на Різдво.

Як зустрічають зимові свята у твоїй родині? Яких традицій дотримуються?

Колись в Україні символом нового року була не ялинка, а дідух. Виготовляли його з першого снопа врожаю пшениці. Прикрашали кольоровими стрічками і засушеними квітами.

КАЛЕНДАР ЗИМИ

Щороку в новорічні свята на весь світ лунає знаменита різдвяна мелодія «Щедрик» в обробці українського композитора Миколи Леонтовича.

В основу твору покладена українська щедрівка — пісня добрих побажань, яка виконується в період зимових свят.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
— Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару,
Там овечки покотились,
А ягнички народились...

Скористайся запропонованою щедрівкою, коли вітатимеш зі святами своїх хрещених, родичів, сусідів.

Розглянь зображені ситуації. Обговоріть правила безпечної поведінки під час зимових свят.

Не торкайся
руками
ввімкнених
гірлянд
ялинки

Не катайся
на лижах,
санчатах
біля проїзної
частини

Не підпалюй
самостійно
петарди,
свічки, бен-
гальські вогні

Катайся
на ковзанці,
а не на озері,
річці або
ставку

ЯКІ ПРАВИЛА В СІМ'Ї

Розглянь малюнки. До яких свят вони належать? Які із цих свят відзначають у твоїй родині?

У кожній сім'ї є свої правила. Вони ніде не записані, але всі їх знають. Хтось їсти готує, хтось дітей доглядає, хтось у магазин ходить. Є справи, які роблять разом, допомагаючи одне одному. Якщо в сім'ї трапляється щось несподіване, усі члени родини вирішують, як тут чинити.

Розглянь малюнки. Що роблять у родинах? Що ти любиш робити разом зі своєю сім'єю?

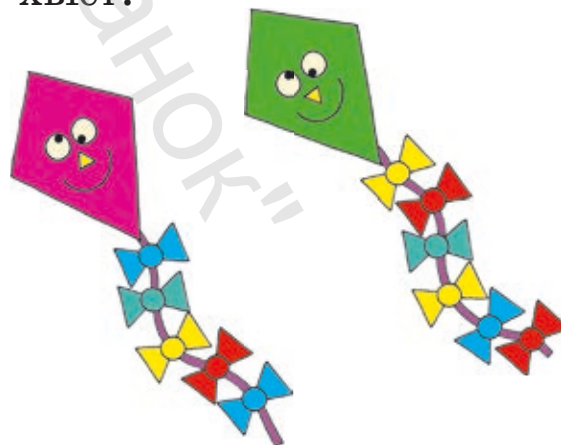

Які роботи ти можеш виконувати вдома самостійно? Розглянь малюнки. Розподіли обов'язки між собою і батьками.

Зроби повітряного змія. Прикріпи до його хвоста стільки бантиків, скільки букв у твоєму імені. Порівняй з виробами однокласників і однокласниць. Чий змій має найдовший хвіст?

ЩО Я ВМІЮ І ЛЮБЛЮ

Допоможи дітям відшукати предмети для улюбленого заняття. Як ти здогадався / здогадалася?

Ви всі вмієте і любите щось робити. Дізнайтеся, хто у вашому класі гарно малює, співає, танцює. Хто вміє вишивати, збирати моделі з деталей конструктора?

Складіть мапу захоплень свого класу. Розмістіть її на плакаті.

Мапа захоплень нашого класу

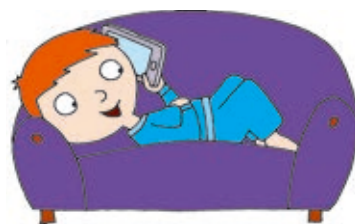
Оксана, Сергій і Богдан розповідали, як вони проводять свій вільний час.

Оксана сказала: «Я люблю читати. Особливо казки про звірів. У мене є бібліотека таких книжок».

Сергій і собі не забарився сказати: «А я люблю майструвати. Ось зараз ми з дідусем робимо справжню скриню. А рамочки для маминих вишивок я зробив сам».

Богдан не квапився з розповіддю. Лише сказав: «Значить, ви не любите відпочивати. А я у вільний час нічого не роблю, відпочиваю. На те він і вільний, щоб нічого не робити».

Розсуди, хто з дітей правий. Розкажи про свої улюблені заняття.

Принесіть у клас свої поробки, зробіть їх виставку. Розкажіть, з чого вони зроблені, яким способом.

На уроці спробуйте поділитися досвідом, як найкраще провести вільний час, щоб не нудьгувати.

ЯКИМИ БУТИ

Розглянь малюнки. Які вчинки дітей можна назвати хорошими? Чому?

Якими бути? Усі ви, звісно, скажете: «Треба бути хорошими». А що це означає? Не завдавай людям зла, кривди, болю, тривоги. Умій підтримати людину, у якої трапилася біда. Поводься з іншими так, як хочеш, щоб поводитися з тобою.

Що ти можеш сказати про себе? Поясни, чому так вважаєш.

Допомагаю,
коли треба

Умію радіти
успіхам іншого

Прагну
виручити з біди

Діти можуть бути працювистими або лінивими, добрими або злими, акуратними або неохайними, слухняними або неслухняними. Але кожній дитині можна допомогти стати кращою.

Розглянь малюнки. Хто з дітей тобі подобається? Поясни чому.

Віднови послідовність подій. Склади історію за малюнками. Що ти порадиш дітям?

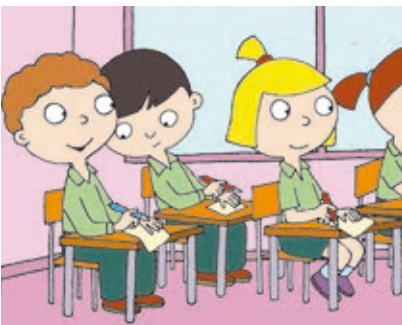
РОЗРІЗНЯЙ ПРАВДУ

Розглянь малюнки. Як треба діяти, якщо чужі люди називаються знайомими твоїх батьків і хочуть зайти до тебе додому? пригощають цукерками або морозивом? запрошують у гості, щоб погратися з песиком? пропонують підвезти тебе?

Оціни поведінку дітей у кожному випадку. Чи погоджуєшся ти з їхніми діями? Поясни чому.

Андрій підглядав і списував в однокласника під час тестування

Леся з'їла печиво і звинуватила в цьому свою молодшу сестричку

Поліна ненавмисне розбила вазу і відразу сказала про це мамі

Часом хлопчики і дівчатка говорять неправду. Дуже заманливо трішки збрехати. Із цього й починається... З маленької брехні виростає велика. І тоді вже важко зупинитися, бо одна брехня породжує іншу. Отож пообіцяй не обманювати, щоб тобі вірили.

Розглянь малюнки. Хто з цих казкових героїв обманював / обманювала?

Білки вміють обманювати, але не заради забави, а для збереження своїх запасів. Білка може бігати з горіхом у зубах і вдавати, що вона закопує його в різних місцях.

А деякі папуги можуть наслідувати шипіння змії. Обманюючи, вони захищаються від хижаків уночі.

БУДЬ-ЯКИЙ ВЧИНОК

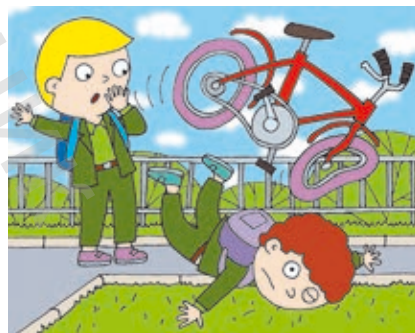
Які права мають діти?
Які з цих прав важливі
для тебе?

Діти йшли після уроків і весело сміялися. Дмитрик показував усім, який він сильний і сміливий: перестрибнув через паркан, перекинув урну для сміття.

Біля магазину стояв чийсь велосипед. Дмитрик сів на нього і з чудернацькими вигуками став кружляти навколо клумби. Він то не тримав керма, то закидав ноги на перекладину.

Усі захоплено спостерігали. Та раптом колесо заскреготало на бордюрі клумби й зігнулося. Дмитрик упав разом із поламаним велосипедом...

Що може бути наслідками дій Дмитрика?
Придумайте кінцівку цієї історії. Дайте їй назву.
Розподіліть ролі: Дмитрика і власника / власниці
велосипеда. Придумайте їхню розмову і презентуйте
діалог.

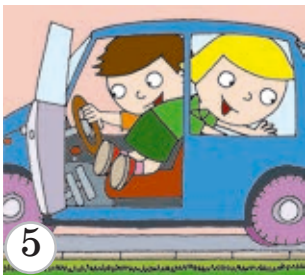
МАЄ НАСЛІДКИ

Крадіжка, жорстоке поводження з тваринами, зумисне пошкодження чужих речей (велосипеда, автівки), майна, що належить громаді (ліфта, стіни будинку), заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, неправдиве повідомлення в поліцію, пожежну службу або швидку допомогу — це злочини.

Об'єднайтеся в пари. Розгляньте малюнки. Обговоріть, що може трапитися, якщо...

Пам'ятай! Кожна людина має завжди дбати про свою безпеку та не наражати на небезпеку інших.

Якщо людина порушує закон, то відповідатиме за це.

Ніхто не має права заподіювати шкоду іншій людині. Ніхто не має права брати чуже, псувати його.

ХТО ЩО РОБИТЬ

Людам яких професій потрібні ці предмети? Відшукай.

Чи завжди були професії? Виявляється, що колись люди вели господарство, виготовляли різні речі, обмінювалися ними між собою, але не намагалися робити щось одне.

Згодом стало зрозуміло, що в когось краще виходить ткати, в інших — шити, виготовляти діжки, плести з лози кошики, мурувати печі. Так поступово з'явилися майстри своєї справи, зародилися окремі професії.

Розглянь малюнки. Як було колись, а як є сьогодні?

Кожного дня ти користуєшся результатами праці людей різних професій. Це ті, хто пече хліб, вчить, готує обід у шкільній їдальні, турбується про чистоту приміщень. А є ще ті, хто дбає про здоров'я і безпеку інших людей.

Розглянь малюнки. Назви професії зображених людей. У яких випадках треба до них звертатися?

Спеціальний одяг захищає пожежника і від полум'я, і від води. Пожежники його одягають за 20 секунд.

Щоб автомобіль швидкої допомоги був помітний здалеку й інші водії його пропускали, автомобіль фарбують у яскравий колір і розміщують емблему швидкої допомоги — зірку життя.

Багато українських прізвищ утворені від назв професій: Гончаренко — гончар, Коваленко — коваль, Ткаченко — ткач. А у твоєму класі є прізвища учнів / учениць, утворені від назв професій?

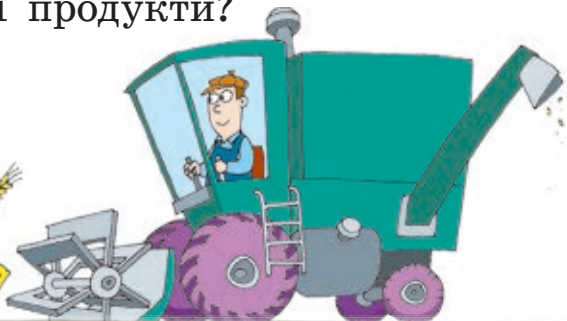
ВІД МОЛОКА

Що продається в магазині у відділі молочних продуктів? Звідки з'являються ці продукти?

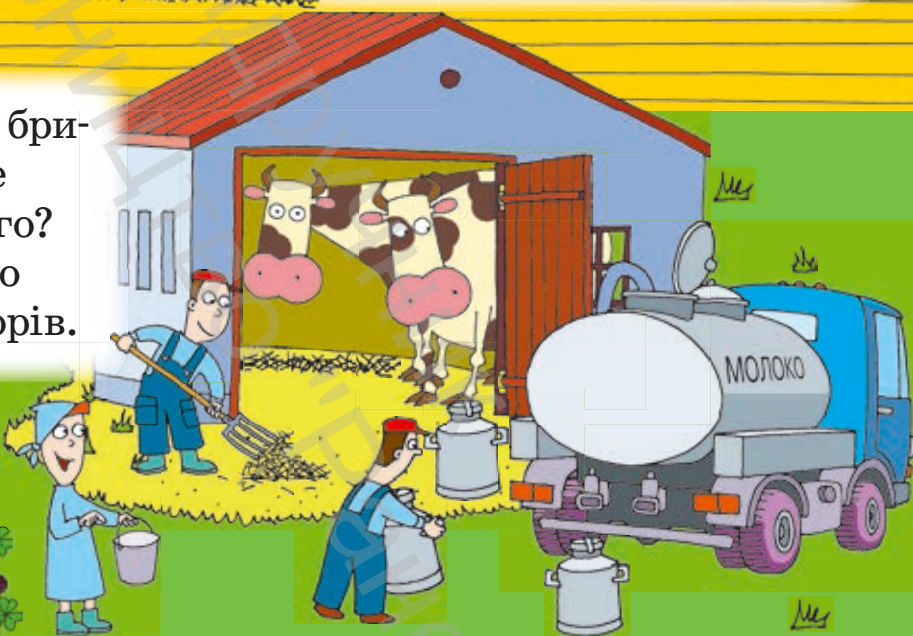
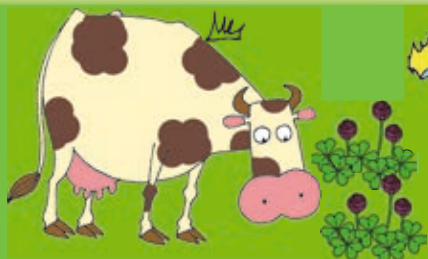

Прослідкуймо разом, як виготовляють твердий сир.

1 На поле виїжджає комбайн. За його допомогою збирають зерно. Це і жито, і пшениця, і ячмінь.

2 Солому у вигляді брикетів трактор везе на ферму. Для чого? Солому додають до раціону дійних корів.

Одна корівка в середньому дає до 20 л молока на добу. Щоб виготовити 1 кг сиру, треба використати 10 л молока.

3 Спеціальна машина молоковоз забирає молоко і відвозить його на молокозавод.

ДО СИРУ

4 На молокозаводі в молоко додають закваску і перемішують доти, доки з рідини не відділиться сирна маса — це і є майбутній сир.

5 Сирну масу пресують у спеціальних формах і залишають сохнути. Іноді в неї додають спеції, горіхи, гриби.

Під час приготування твердого сиру утворюються дірочки. Це через рух бактерій, які «газують». Коли газ вивільняється, газові бульбашки утворюють дірочки в сири.

6 Готовий продукт пакують і везуть у магазин.

Розглянь малюнки. Люди яких професій залучені до виготовлення сиру? Які види сирів ти знаєш?

ЩО З ЧОГО

Розглянь малюнки. Назви зображені іграшки. З чого вони зроблені? Які з них сучасні, а які — старовинні?

Навколо нас безліч предметів, зроблених людиною. Для їх виготовлення потрібні різні матеріали: дерево, глина, камінь, метал, скло, гума, пластик, тканина.

Для того щоб виготовити якусь річ, необхідні також знання і праця людей. Тому до речей треба ставитися дбайливо.

Досліди, який шлях проходить одяг від рослини до сорочки, від вівці до светра.

Розглянь малюнки. Хто з дітей дбайливо ставиться до речей, а хто — ні?

Розглянь малюнки. Вибери, що виготовлено з металу, з дерева, з тканини. Які із цих предметів виготовляють там, де ти живеш?

ДОСЛІДЖУЄМО МАТЕРІАЛИ:

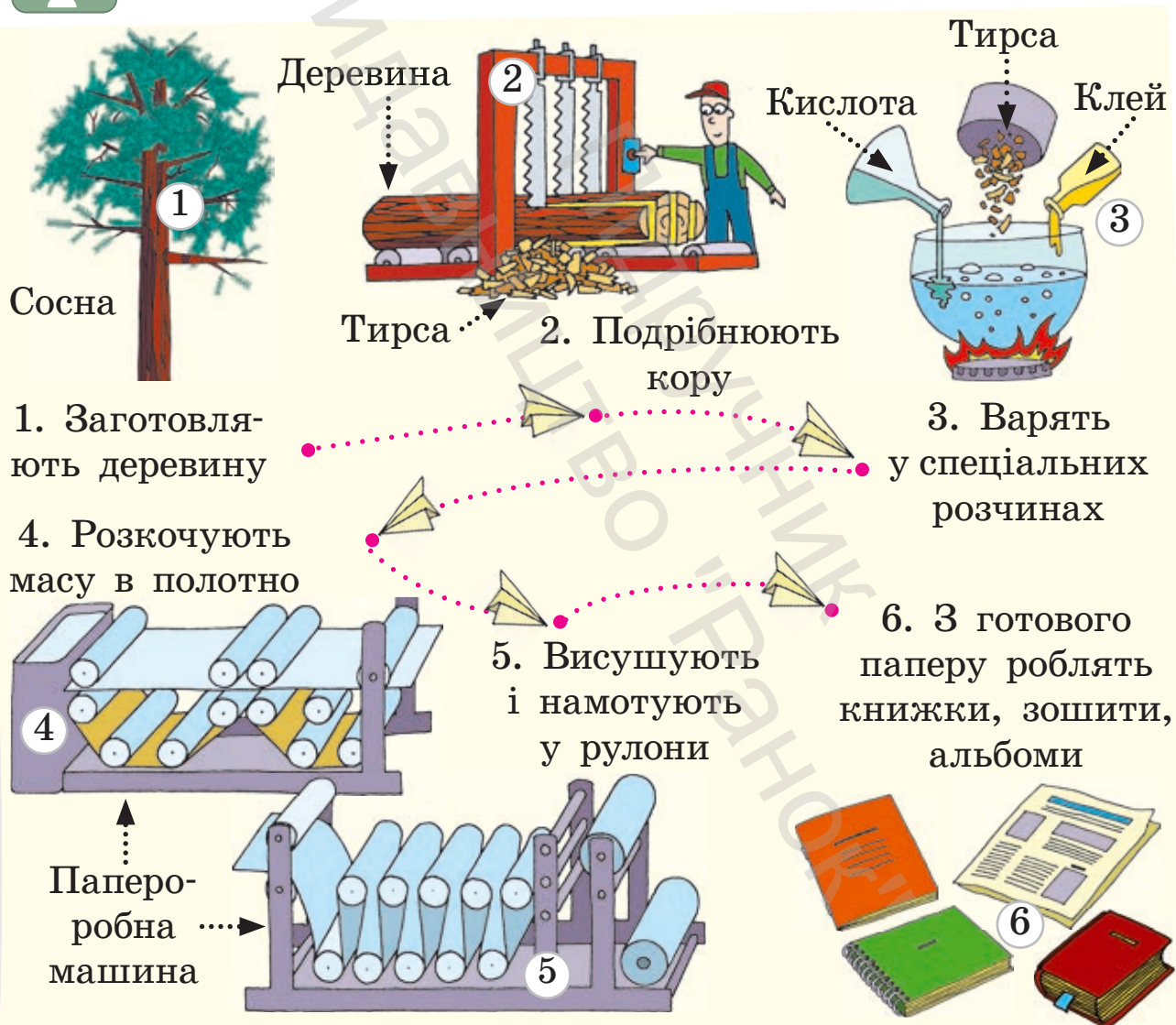
Які предмети у вашій класній кімнаті зроблені з дерева? Назви.

Неможливо уявити світ без паперу. Це один з найважливіших винаходів людства. Папір став необхідною річчю для всіх нас.

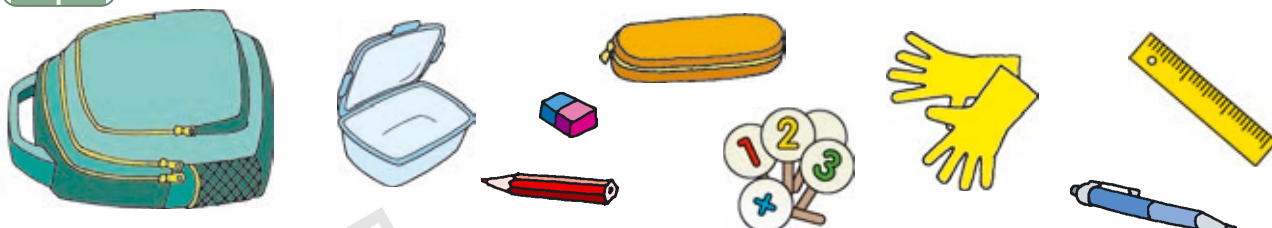

Розглянь малюнки. Досліди, який шлях проходить папір від дерева до книжки.

Які із зображених предметів виготовлені з пластику? Назви.

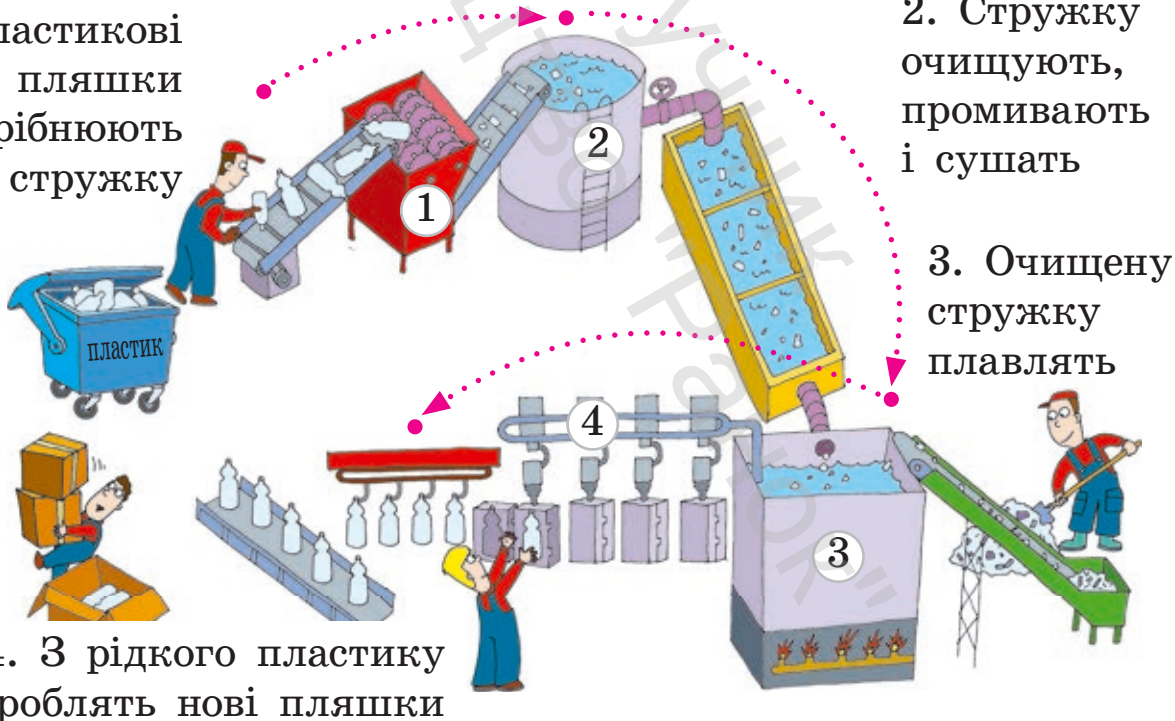

Пластик застосовують усюди, починаючи з упаковок для харчових продуктів і закінчуючи космічними ракетами. Ми користуємося телефонами, комп'ютерами, годинниками з пластику. Пластик дешевий і міцний.

Досліди, який шлях пройдуть старі пластикові пляшки з-під йогурту, щоб перетворитися на нові.

1. Пластикові
пляшки
подрібнюють
у стружку

2. Стружку
очищують,
промивають
і сушать

3. Очищену
стружку
плавлять

4. З рідкого пластику
роблять нові пляшки

ЛЮДИНА І ПРИРОДА

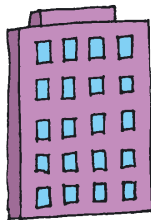
Знайди в кожному ряді «зайвий» об'єкт.

Людина дістає від природи все, що їй потрібно для життя. Людина вивчає природу, щоб уміти використовувати її багатства.

Порівняй малюнки. Що людина створила за зразками природи?

Що людина одержує від природи? Досліди.

Як людина дбає про природу? Що діти можуть зробити для її охорони? Склади історію за малюнками.

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ

Розглянь малюнки. Де можна побачити бурого ведмедя? Де йому краще житись: у зоопарку чи на волі?

У наші дні багатьох тварин і рослин ми не зможемо побачити. Вони назавжди зникли. Стали рідкісними їжак вухатий, лелека чорний, тритон карпатський. Зникають підсніжник та багато інших дикорослих рослин.

Підсніжник звичайний

Лелека чорний

Тритон карпатський

Їжак вухатий

Тварини і рослини, яким загрожує небезпека зникнення, занесені до **Червоної книги України** й охороняються законом.

Склади історію за малюнками. Що ти порадиш дітям?

Найбільший звір України — зубр. Зубри занесені до Червоної книги України. У дикій природі їх побачити неможливо, лише у спеціальних господарствах.

У теплу пору року зубри харчуються травою і гіллям. Узимку їх підгодовують сіном, соломою, буряками, капустою.

Дізнайтеся, які рослини і тварини вашого краю занесені до Червоної книги України.

ПОВІТРЯ

Як можна довести, що повітря є всюди?

Де працює повітря?

Повітря належить до неживої природи. Воно оточує Землю, є скрізь, але ми його не бачимо, не відчуваємо.

Повітря

Колір

Запах

Смак

Прозоре,
безбарвне

Не має
запаху

Не має
смаку

Тепле повітря легше, ніж холодне. Воно піднімається вгору, а холодне опускається вниз. Саме тому повітряна куля, ліхтарики піднімаються вгору.

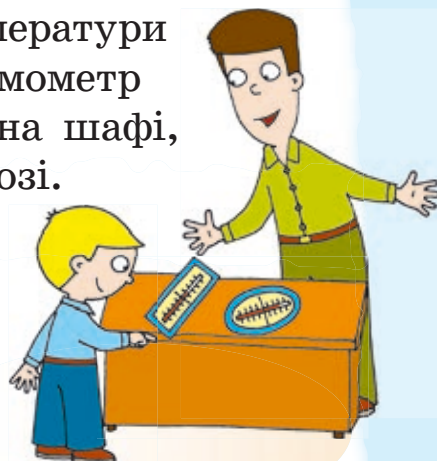
Проведіть досліди з допомогою дорослих!

1

Візьміть два термометри для вимірювання температури повітря. Один термометр покладіть зверху на шафі, інший — на підлозі.

Через годину перевірте, що показують термометри. Порівняйте.

2

Візьміть дві склянки з гарячою водою. Одну склянку залиште відкритою, а іншу — накрийте скляною банкою.

У якій склянці вода охолола швидше?

У накритій склянці вода залишилася гарячою тому, що між склянкою і банкою було повітря. А повітря погано проводить тепло.

Цю властивість повітря можна часто спостерігати в природі. На зиму у звірів відростає густа шерсть, а в птахів з'являється пух. Між густими шерстинками й пушинками є багато повітря. Воно зберігає тепло тіла тварин.

ЯК ЗБЕРЕГТИ

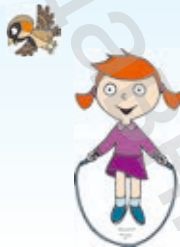

Кому потрібне повітря? Чи пахне чисте повітря? Як ми відчуваємо запах забрудненого повітря?

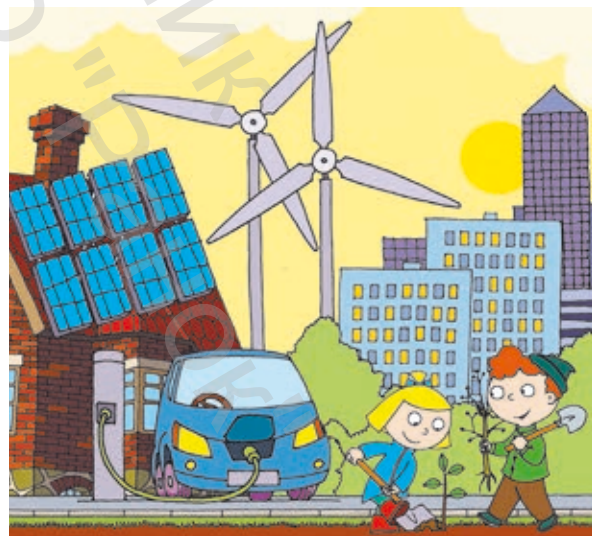

Повітрям дихають усі живі істоти. Дихання відбувається постійно. Для дихання потрібне чисте повітря. Забруднене повітря викликає різні захворювання.

Без їжі людина може прожити кілька тижнів, без води — кілька днів, а без повітря — лише кілька хвилин.

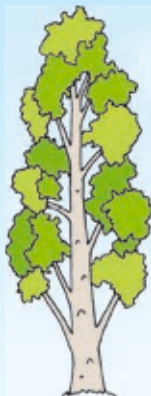
Розглянь малюнки. Як ти думаєш, де повітря чисте, а де — забруднене? Що забруднює повітря? А що допомагає його очистити?

ПОВІТРЯ ЧИСТИМ

Незамінними помічниками людини в очищенні повітря є рослини. Своїм листям вони затримують пил, сажу, інші шкідливі речовини.

Рекордсменами в очищенні повітря є тополя, шипшина і бузок.

Кожне дерево і кущ, посажені тобою, очищатимуть повітря не лише твого села або міста, а й усієї планети.

Чи забруднюється повітря там, де ти живеш? Проведи дослід.

Розклади в різних місцях у приміщенні ватні диски, змащені жиром або вазеліном. Прив'яжи їх ниткою до дерева біля свого будинку.

Через 1–2 дні подивись, на яких із них більше зібралося бруду. Зроби висновок.

Які матеріали, види діяльності людини можуть спричинити забруднення повітря в закритому приміщенні? на вулиці? Склади список дій, яких можна вжити для покращення якості повітря.

ВОДА

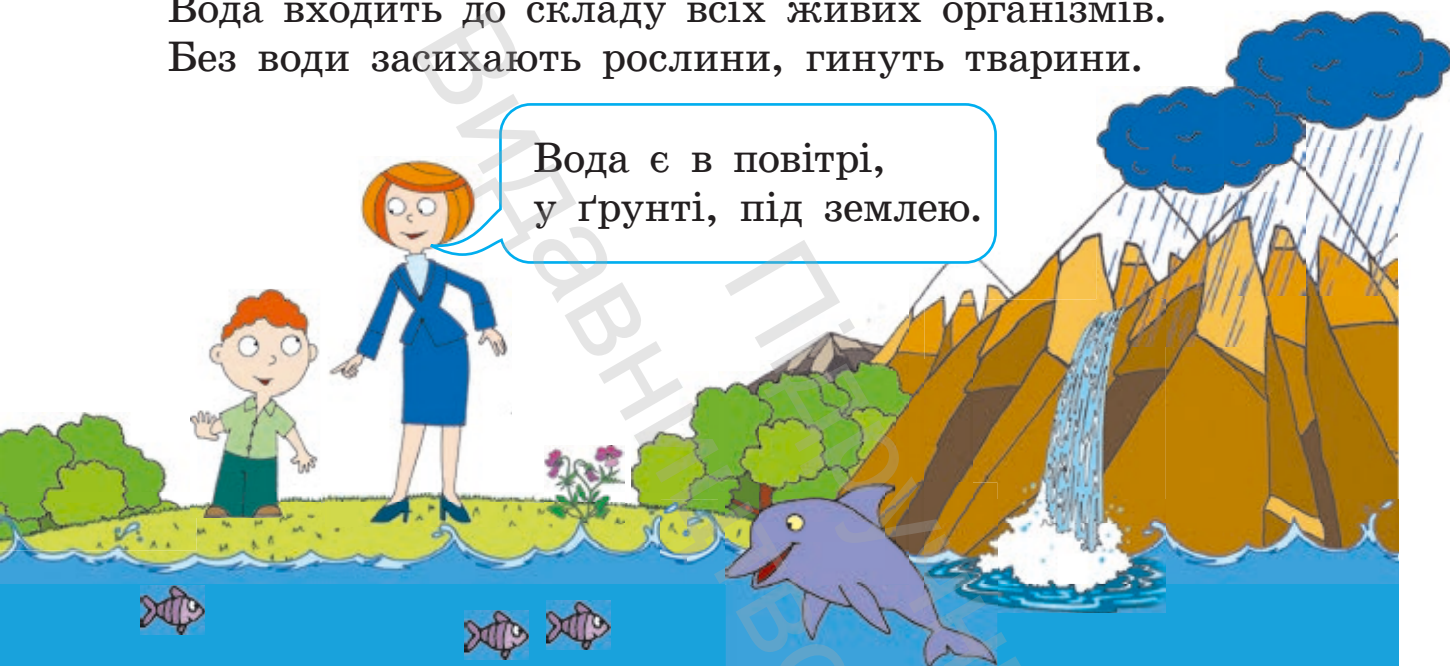
Якою вода буває? Де є вода? Для чого вона потрібна?
Яку воду пити небезпечно?

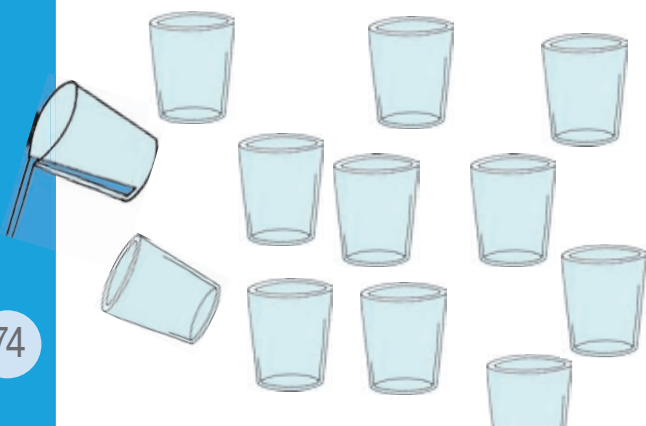
Більша частина поверхні Землі вкрита водою. Це озера, річки, моря, океани. Хмари в небі й льодовики в горах — це теж вода.

Вода входить до складу всіх живих організмів.
Без води засихають рослини, гинуть тварини.

Вода є в повітрі,
у ґрунті, під землею.

Протягом доби людина втрачає близько 12 склянок води. Це значить, що їй стільки ж треба випити або з'їсти. А хіба воду їдять? Так, у будь-якій їжі є вода. Огірок майже повністю складається з води.

У склянку з чистою водою поклади якийсь невеликий предмет (гудзик, монетку тощо). Чому цей предмет добре видно? Про яку властивість води це свідчить? Обговоріть.

Тверді предмети мають постійну форму. Камінь, тарілку можна перевернути, поставити, взяти в руки — їхня форма не зміниться. Вода не має власної форми, а набуває форми посудини, у яку її наливають. Перевір.

Вода — це рідина. Вона плинна. Якщо вилити воду, наприклад, на тацю, вода розтечеться по її поверхні. Перевір.

 Вода	 Колір	 Запах	 Смак
	 Прозора, безбарвна рідина	 Не має запаху	 Не має смаку

Вода — розчинник. Пригадай, як зникли кристалики солі та цукру, коли їх вкинули у склянку з водою. Вони розчинилися. Але не всі речовини розчиняються у воді.

Проведи дослід. У склянку з водою вкинь крейду, розмішай її. Спостерігай, як через деякий час уся крейда осіде на дно склянки. Крейда не розчиняється у воді. Перевір, чи розчиняються у воді глина, олія, питна сода.

ЯК БЕРЕГТИ ВОДУ

Які властивості мають сніг і лід? Як утворюється лід? Як берегти воду?

Дощ, град, пара, роса, сніг, крига, туман — це теж вода. Вона буває рідка, тверда та у вигляді пари.

Ви, звісно ж, спостерігали, як улітку після дощу утворюються калюжі. Пригріло сонце — вони висихають.

Вода перетворюється з рідини на лід за температури нижче нуля градусів. Пригадайте, як ви робили кольоровий лід.

А чи може вода з льоду перетворитися знову на рідину? Візьміть у руки сніг або лід. Вони нагріються і легко перетворяться на воду. У які пори року в природі відбуваються такі перетворення води?

Води на Землі багато, але більшу її частину становить солоня вода морів і океанів. А людям потрібна прісна вода, тобто придатна для пиття. Її на Землі мало. Тому воду необхідно берегти.

Так можна порівняти кількість солоня і прісної води на Землі.

Розглянь малюнок. А як твоя родина використовує воду? Досліди, на які потреби витрачається води найбільше.

Що ти можеш зробити для збереження води?

Один зі способів економії води — це прийняття душу, а не миття у ванні.

Коли ти приймаєш душ протягом 5 хвилин, то використовуєш 100 літрів води.

Ванна, наповнена наполовину, — це 150 літрів води.

ВОДОЙМИ

Яке значення має вода для людини, тварин, рослин?
Яким кольором позначають воду на глобусі? на карті?

Джерела, річки, озера, болота,
моря, ставки й водосховища —
це **водойми**.

Якщо водойми виникли в при-
роді, їх називають **природними**,
створені людиною — **штучними**.

Найбільше природне озеро України —
Ялпуг в Одеській області, а найглиб-
ше — Світязь на Волині.

Найбільша за площею штучна во-
дойма — Кременчуцьке водосховище,
а найглибша — Дніпровське водосховище.

Найбільша річка України —
Дніпро. З давніх часів вона забез-
печувала жителів водою і рибою.
Це важливий торговельний шлях,
яким пливуть кораблі, баржі, човни.

Найбільшим містом, розташова-
ним на берегах Дніпра, є Київ.

Чорне та Азовське моря омивають
Україну. У Чорне море впадають
майже всі великі річки України.

Озеро Ялпуг

Дніпровське
водосховище

Річка Дніпро

Разом з однокласниками й однокласницями добе-
ріть малюнки, світлини і створіть плакат «Водойми
нашого краю». Дізнайтеся про походження назви
однієї з водойм. Яке значення вона має? Який
водний транспорт по ній ходить?

РІДНОГО КРАЮ

Розглянь малюнок. Які водойми зображено? Відшукай дорогу, по якій будуть рухатися туристи, щоб зупинитися на ночівлю біля водоспаду. Відомо, що вони планують перейти річку й відпочити біля підніжжя гір.

За малюнками складіть правила безпечної поведінки на водоймах.

КОЛЬОРОВІ СТОРІНКИ

МАПА ВЕСНИ

Які прикмети
весни ти знаєш?

Який місяць
є початком
весни?

Що ти
вдягаєш
у цю пору
року?

Чим відрізняється
життя свійських
і диких тварин
навесні?

Які зміни
відбуваються
в житті тварин?

Які роботи виконують
люди в саду, на городі?

Сонце в полудень піднімається
все вище. День стає довшим.
Тане сніг. Біжать струмки. На
річках і ставках скресає кри-
га. Нагріваються ґрунт і вода.
Ідуть весняні дощі.

Вибирай сухі місця для
рухливих ігор. Намагайся не
промочити ноги. Допомагай
дорослим у їхній праці в саду,
на городі.

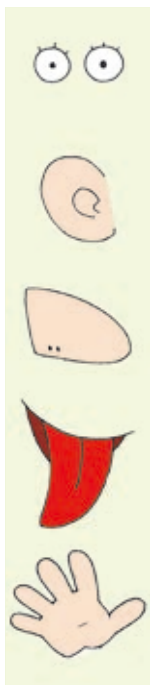

Особливо небезпечно
ходити по кризі.
Підтала крига
може тріснути.

ПРИРОДИ: ВЕСНА

Розглянь малюнок. Що ти відчуваєш навесні органами чуття? Розкажи.

Як змінюється висота сонця на небосхилі? Проведи дослід. Протягом 5 днів вимірюй кроками в один і той самий час довжину тіні від дерева. Спостереження записуй.

Де швидше розтане сніг — у парку, де тінь від дерев, чи на відкритій галявині? Проведи дослід. Візьми дві посудини, поклади в них сніг. Одну постав на сонці, іншу — у тінь будинку. Спостерігай, де сніг розтане швидше. Зроби висновок.

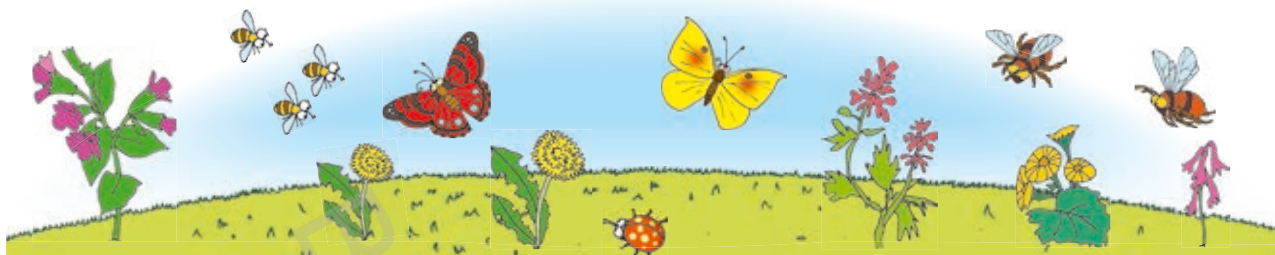

РОСЛИНИ НАВЕСНІ

Що буває тільки навесні? Чому спочатку зацвітають рослини, а потім з'являються комахи?

Весняне тепло змінює життя рослин. Ранньою весною на проталинах з'являються перші весняні квіти — підсніжники. А тільки-но зійде сніг, зацвітають пролісок, ряст, мати-й-мачуха, первоцвіт, медунка, анемона.

Закінчується стан спокою в дерев і кущів. На гілках бубнявють бруньки. З бруньок з'являються листки і квітки.

Першими, ще до появи листя, зацвітають кущі — верба й ліщина, а серед дерев — вільха, осика. Деякі дерева й кущі вкриваються ніжним зеленим листям, а потім квітують.

вільха

верба

ліщина

осика

береза

абрикос

слива

яблуня

персик

вишня

Під час прогулянок спостерігай за деревами і кущами. На яких з них спочатку з'являються листочки, а потім квітки, на яких — навпаки?

клен

тополя

калина

шипшина

бузок

Які із зображених рослин ростуть у твоїй місцевості?

Цих рослин дуже мало.
Вони потребують охорони.

підсніжник

пролісок

первоцвіт

анемона

Щовесни від ножів і сокир гине багато беріз.
За малюнком складіть історію «Чому плачуть берези».

Бережіть
й охороняйте
природу!

ТВАРИНИ НАВЕСНІ

Які з комах з'являються весною найпершими? Як змінюється поведінка зимуючих птахів? Які тварини пробуджуються зі сну?

З настанням весни з теплих країв повертаються перелітні птахи. Кожна пташка прилітає у свій час.

Першими прилітають ті птахи, які восени останніми відлетіли у вирій. І навпаки, останніми, майже влітку, повертаються ті птахи, які на початку осені першими відлетіли.

Розглянь малюнок. Досліди, які птахи повертаються ранньої весни, у середині весни, пізньої весни. Обговоріть, чому так відбувається.

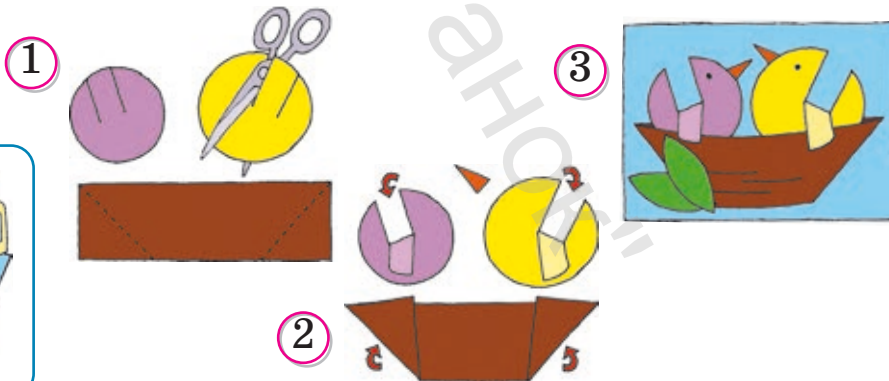
Зима минула. Разом із нею відійшли холоди і снігові буревії. Тваринам більше не потрібне густе довге хутро. Вони заміняють його іншим, більш легким, літнім, яке вдвічі коротше й рідше.

Линька відбувається майже у всіх тварин на планеті. У білки, зайця, лисиці разом з линькою відбувається і зміна кольору хутра. Тварини, які проспали всю зиму, виходять зі свого житла дуже худими й починають розшукувати корм.

Майже всі птахи навесні будують гнізда. Високо на деревах можна побачити гнізда граків, під дахами будинків — ластівок. Шпаки селяться у шпаківнях, зроблених людьми. А дятел сам видовбує собі гніздо.

Сіра пташка на лузку
Нам кує: «Ку-ку, ку-ку».
Та погану звичку має —
Яйця в гнізда підкладає.
Ця маленька вередуля
Називається... (вглєоє)

ФОРМИ ЗЕМНОЇ ПОВЕРХНІ

Яким кольором на глобусі, на карті позначають воду, а яким — сушу?

Розглянь малюнки. Вибери ті, де зображено сушу.

Поверхня нашої планети нерівна. Основними формами земної поверхні є рівнини і гори.

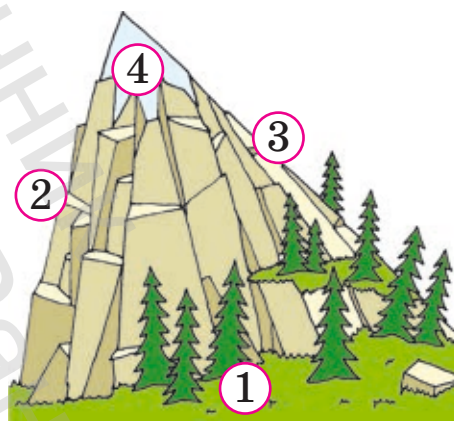
Рівнини — це території суші, які мають рівну поверхню. Рівнини поділяють на **низовини** і **височини**. Низовини позначають на карті зеленим кольором, а височини — жовтим і світло-коричневим.

Гори — це ділянки земної поверхні, високо підняті над рівнинами. На території України розташовані Карпатські й Кримські гори. Найвища вершина Карпат — гора Говерла. Її висота 2061 м. Це найвища точка України.

Гори позначають на карті коричневим кольором. Чим вищі гори, тим темніше забарвлення на карті.

Розглянь схематичний малюнок гори. Назви її частини.

Будова гори:

- 1 — підніжжя;
- 2 — крутий схил;
- 3 — пологісний схил;
- 4 — вершина

Організуйте в класі уявну мандрівку картою України. Відшукайте низовини, височини і гори.

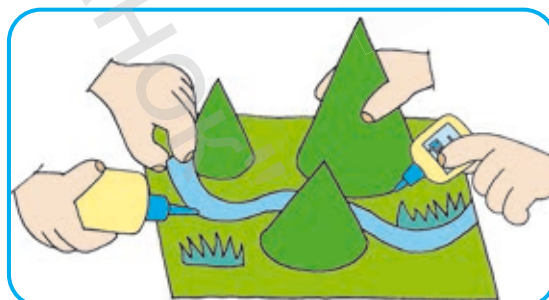
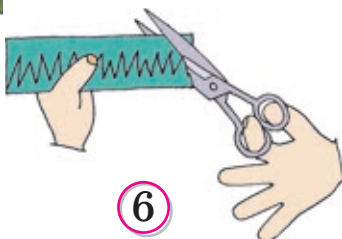
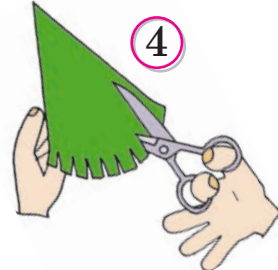
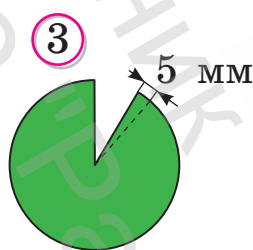
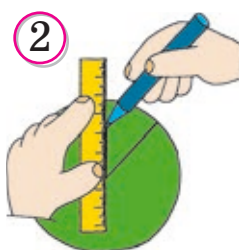
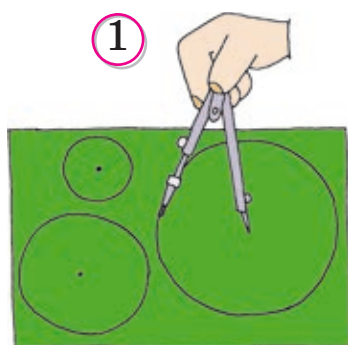
Які форми земної поверхні переважають на території нашої країни? вашого краю?

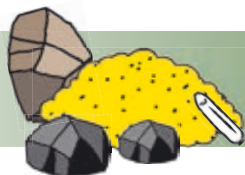

СТВОРЮЄМО МАКЕТ МІСЦЕВОСТІ

Покрокова інструкція

1. Накресли три кола різних діаметрів.
2. Від центра кожного кола відклади два відрізки.
3. Виріж частину, залишаючи припуск 5 мм для склеювання.
4. Склеї конуси. Це будуть гори. Зроби надрізи і наклеї конуси на картон.
5. Виріж із паперу синього кольору хвилясту смужку. Це буде річка. Наклей смужку на картон.
6. Виріж із паперу зеленого кольору куці та траву. Наклей на картон.

ГІРСЬКІ ПОРОДИ

З чого зроблені сходи твого будинку? Чим пишуть на шкільній дошці? Чим заправляють машини? Чим обігрівають житло?

Гірські породи — це природні тіла, які містяться в Землі або на її поверхні. Їх створила сама природа за багато мільйонів років. Це не тільки каміння, з якого утворюються гори, а й кам'яне вугілля, глина, пісок, природний газ, крейда тощо.

Найбільш поширені породи — глина і пісок. Глина — надзвичайно слухняний матеріал. Спробуй її намочити, і ти побачиш, що вона стає м'якою і з неї можна виліпити будь-яку форму.

Професія гончаря в Україні завжди в пошані. Зі звичайної глини гончарі створюють прекрасні речі.

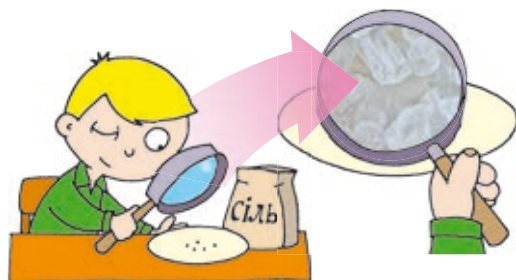

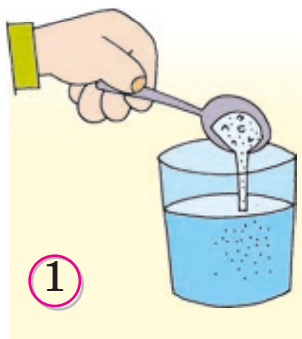
З давніх часів люди використовують багатства Землі в будівництві, медицині, для виготовлення скла, прикрас і навіть вживають у їжу (кухонна сіль).

Роздивися кухонну сіль через лупу. Ти побачиш білі або прозорі кристалики. У природі кристалики солі можуть досягати великих розмірів.

Переконайтеся в цьому на досліді. Візьміть склянку з теплою водою. Розчиняйте сіль у воді, розмішуючи ложечкою. Підсипайте сіль доти, поки вона не перестане розчинятися. Дайте воді вистигнути. Прив'яжіть на тоненьку нитку невеличку паличку й опустіть її у воду. Спостерігайте протягом кількох днів.

Які предмети з твого довкілля створені людиною з гірських порід?

Що тобі відомо про гірські породи твого краю? Де їх використовують?

ГРУНТ.

Пригадай, що таке ґрунт. Що можна побачити в ґрунті? Яке значення має ґрунт для рослин і тварин?

Опале листя, рештки відмерлих рослин і тварин повільно перегнивають. Так утворюється перегній. Він чорного кольору. Чим більше перегною, тим ґрунт темніший і родючіший. **Родючість** — це головна властивість ґрунту.

Тварини, що живуть у ґрунті, роблять у ньому ходи, куди легко потрапляють вода і повітря, перемішують ґрунт, подрібнюють рештки рослин. Так тварини підвищують родючість ґрунту.

Найродючіший ґрунт — чорнозем. Україна багата на чорнозем.

Людина використовує ґрунт для вирощування різноманітних рослин. Вони дають їй їжу і корм для свійських тварин.

ВЛАСТИВОСТІ, ЗНАЧЕННЯ

З чого складається ґрунт, можна визначити за допомогою дослідів.

- 1 Вкиньте грудочку ґрунту в склянку з водою. Спостерігайте: з ґрунту виходять бульбашки повітря.

- 2 Перемішайте воду в склянці й залиште на деякий час. Спостерігайте: вода стала мутною. На дні склянки видно піщинки, глину.

- 3 Візьміть паперову серветку, покладіть на неї грудочку ґрунту і сильно стисніть. Спостерігайте: на серветці з'явиться волога пляма.

Отже, у ґрунті є повітря, вода, перегній, глина, пісок.

Вода і повітря містяться в будь-якому ґрунті, навіть сухому на вигляд.

Чому не можна спалювати в садах, парках, на берегах річок опале листя й суху траву?

Українці здавна шанували землю. Вчасно орали, садили городину, висівали жито, пшеницю, збирали врожай. Вирушаючи в подорож, брали із собою грудочку рідної землі. Народ каже: «Хто про землю дбає, тому вона повертає».

Які весняні свята ти знаєш? Назви їх.

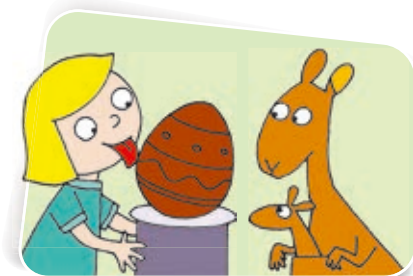
Кожен народ протягом багатьох років виробляв свої традиції та звичаї.

Великдень — свято, яке об'єднує багато народів, країн. У кожній місцевості є свої традиції.

В Австралії великодні яйця виготовляють із шоколаду або цукру.

В Індії взагалі не розфарбовують яєць. На Великдень тут заведено обмінюватися різнокольоровими ліхтариками та печивом.

До німецьких дітей «приходить» великодній заєць і приносить розфарбовані крашанки або шоколадні яйця, які ретельно ховає.

Австралія

Індія

Німеччина

Які із цих великодніх традицій тобі найбільше сподобалися? Чому?

КАЛЕНДАР ВЕСНИ

В Україні до Великодня печуть паски, розписують писанки.

На Великдень дорослі й діти граються навбитки, випробовуючи міцність крашанок. Один гравець тримає в руці крашанку носиком уперед чи догори, а інший б'є по ньому носиком своєї крашанки. Переможець забирає побиту крашанку.

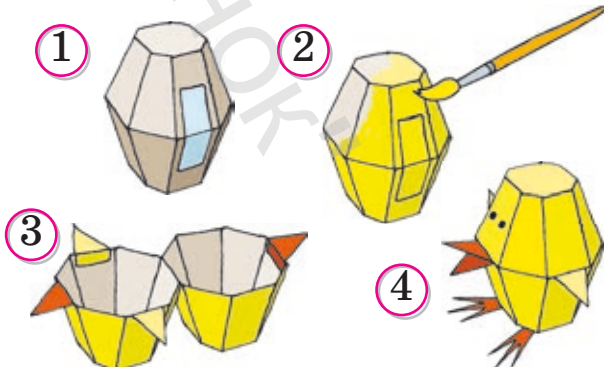
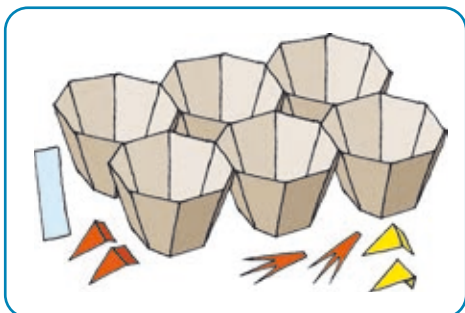
Які великодні традиції зберігає твоя родина? Про які з них ти хочеш розповісти дітям інших країн?

Щороку в третій четвер травня не лише в Україні, але й у всьому світі, де живуть українці, відзначається **Всесвітній день вишиванки**. В Україні стало традицією передавати від одного покоління до іншого вишиванки, вишиті рушники.

Які речі у твоїй родині зберігаються й передаються у спадщину?

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Які символи держави ти знаєш? Де можна побачити прапор, герб, почути гімн?

Синє небо над жовтим колоссям — таке значення кольорів **Державного Прапора України**. Наш прапор синьо-жовтий.

А можна сказати, що наш прапор жовто-синій?

Ні, не можна. За правилами кольори прапора читаються згори донизу.

Державний Герб України — золотий тризуб на синьому тлі. **Державним Гімном України** є перший куплет та приспів пісні «Ще не вмерла України і слава, і воля...» (слова Павла Чубинського, музика Михайла Вербицького).

Зberi слова на стрічках. Прочитай вислів.

шануй,

Україна!

оберігай

Люби,

усе, що

зветься

Українська мова — державна мова України.

На нашій планеті живуть люди зі шкірою різного кольору, вони носять різний національний одяг, говорять різними мовами.

Мова кожного народу особлива. І українська теж. Вона одна з наймелодійніших. Українською розмовляють не лише в Україні, але й у Канаді, Польщі, Австралії, США та багатьох інших країнах світу, де живуть українці.

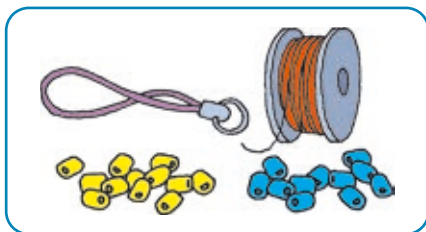
Знати державну мову є обов'язком громадян України. Про це записано в Основному Законі України — Конституції.

Які ще мови знають учні / учениці вашого класу?

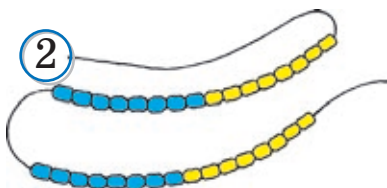
Позмагайтеся, хто більше знайде слів, виразних і влучних, щоб описати пташку, яка заглядає у ваше вікно; схарактеризувати друга або подругу, своїх рідних.

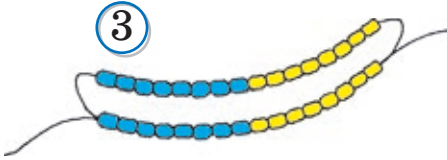
1

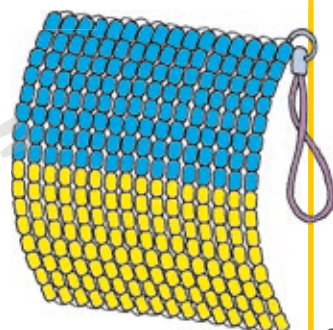
2

3

4

ПІЗНАЮ СВІЙ КРАЙ

Назви свою домашню адресу. У якому будинку ти живеш? Чим він відрізняється від інших? Розкажи про своє місто, селище або село. Що в ньому є особливого? Які найбільші міста України ти знаєш? Яке з них найближче?

У містах України багато людей працюють на заводах і фабриках. Вирушаймо в мандрівку, щоб по-знайомитись із найбільш відомими.

Харківський тракторний завод — найбільше в Україні підприємство з виробництва сільськогосподарських тракторів.

У місті Кременчук розташований завод «АвтоКрАЗ». Він входить до десятки світових лідерів з виробництва великовантажних автомобілів. З конвеєрів заводу сходять самоскиди, тягачі, лісовози, бортові автомобілі.

У Львові працює славетна кондитерська фабрика «Світоч». Чому славетна? Ще на початку 20 століття швейцарське місто Берн і галицьке Львів заслужено пишалися званням «шоколадних столиць» Європи. Львівські кондитери бережуть і примножують давні традиції.

Що тебе зацікавило? Хто користується виробами людей, які працюють на цих підприємствах?

Дізнайся про свій край. Склади розповідь за планом.

- Назва твого міста (селища, села)

- Назва центральної вулиці

- Пам'ятні місця

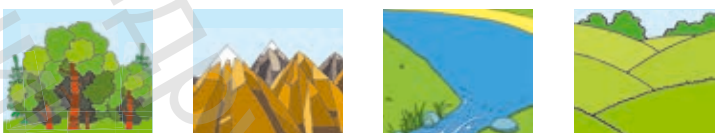
- Місця дозвілля для дітей

- Види транспорту

- Природа. Які форми земної поверхні переважають?

- Водойми. Які назви вони мають?

- Рослинний і тваринний світ

- Промисловість. Які є підприємства? Що на них виготовляють?

- Сільське господарство. Що вирощують? Яких тварин розводять?

- Твоя природоохоронна діяльність

КИЇВ — СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ

Як називається наша держава? Чим багата Україна? Які гори і моря є в нашій країні? Яка річка протікає через усю Україну?

Кожне місто, селище, село має старовинні споруди: будинки, храми, пам'ятники тощо. У Києві це Золоті ворота, Софійський собор. У Львові — Високий замок, у Луцьку — замок Любарта.

Золоті ворота — у давнину головна урочища брама Києва. Нікому із загарбників не вдавалося потрапити до міста, в'їхавши через ці ворота. Чому їх назвали «золотими»? Одна з версій говорить, що вони були оздоблені золотом; за іншою — золотими монетами доводилося платити за вхід до міста.

Центральна вулиця Києва — Хрещатик. Там, де він простягнувся, у давнину був глибокий яр, посередині якого протікав струмок, а навколо шумів густий ліс. Яр цей називався Хрещатим. Від нього і пішла назва вулиці.

Один із найвідоміших київських пам'ятників присвячений засновникам міста. За легендою, жили колись три брати Кий, Щек, Хорив та їхня сестра Либідь. Місцем поселення вони обрали гори на березі могутньої річки. На великій горі побудували місто і назвали його на честь старшого брата — Київ. Дві інші гори назвали Хоривиця і Щекавиця, а одну з річок — Либідь.

Гості Києва захоплюються красою метро. Три лінії, 52 станції — таким є київський метрополітен. Станція «Арсенальна» — на другому місці у списку найглибших станцій світу. Вона розташована під пагорбом, її глибина понад 100 метрів.

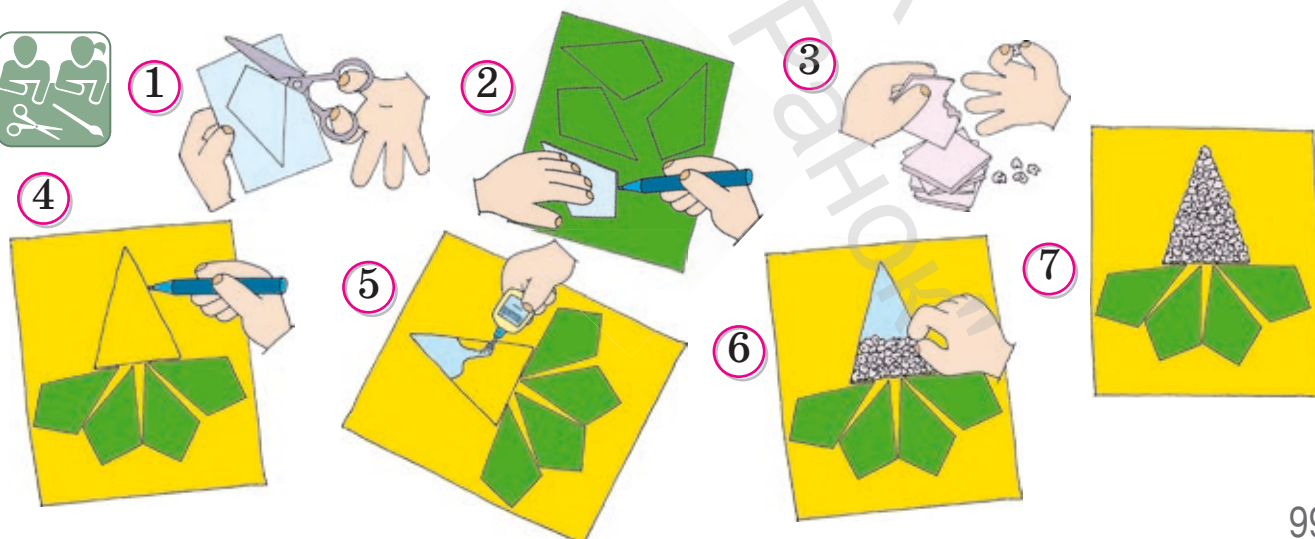
Київський зоопарк найбільший в Україні. Він існує вже понад сто років. У ньому живе безліч рідкісних видів тварин. Тут є слоновник, вольєри з ведмедями, тиграми, жирафами, крокодилами, страусами, мавпами, кілька мальовничих ставків із птахами.

Які визначні місця Києва тебе зацікавили? Які старовинні споруди є там, де ти живеш?

Символ нашої столиці — квітучий каштан. Коли настає час цвітіння каштанів, київські вулиці та бульвари прикрашають білі й рожеві свічки — саме на них схожі ніжні квіти каштанів.

СЛАВЕТНІ УКРАЇНЦІ

Про кого з відомих українців ви дізнавалися на інших уроках?

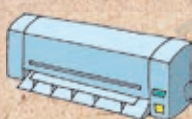

Ви захоплюєтеся супергероями з комп'ютерних ігор, мультфільмів? Проте всі вони вигадані, їхні можливості перебільшені, а вчинки несправжні.

Давайте знайомитись із звичайними людьми, такими, як ми з вами. Ці люди змінили світ, у якому ми живемо, на краще. Їхні досягнення прославили Україну.

З винаходами українця **Миколи Бенардоса** ми маємо справу щодня. Це і кондиціонер, і фритюрниця, і каstrуля-скороварка, і навіть пральна машина.

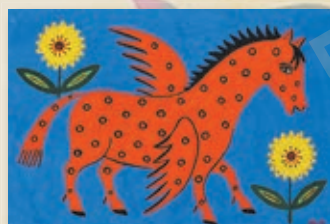
Які винаходи Миколи Бенардоса є у вас удома? У яких випадках ви ними користуєтеся?

Дізнайтеся з інтернету, книжок про винахідника **Ігоря Сікорського**, академіка **Миколу Амосова**. Обговоріть цікаві історії з їхнього життя.

Ніна Матвієнко — легендарна співачка, народна артистка України. Колядки, щедрівки, веснянки, колискові в її виконанні відомі у всьому світі. Овації на честь артистки лунали в концертних залах США, Канади, Франції, Польщі, Південної Кореї, Мексики та в багатьох інших місцях планети.

Ім'я талановитої народної художниці **Марії Примаченко** відоме далеко за межами України. На картинах, вишивках майстрині оживають довколишні предмети, з'являються дивовижні звірі, фантастичні квіти.

Зображення картин Марії Примаченко стали елементами сучасного одягу, взуття тощо.

Знайдіть у журналах, книжках, в інтернеті репродукції картин Марії Примаченко, **Катерини Білокур**. Зробіть у класі виставку. Розкажіть одне одному, чому ви вибрали саме ці картини.

Леонід Каденюк — перший космонавт незалежної України, Герой України. На орбіті він проводив дослідження з рослинами та спостерігав, як невагомість впливає на організм людини.

Хто зі славетних людей народився у вашому місті, селищі або селі? Хто навчався у вашій школі? Як ви думаєте, завдяки чому ці люди стали відомими?

СВІТ РІЗНОМАНІТНИЙ

Розшифруй і прочитай прислів'я.

має край свій Кожен звичай

Розглянь малюнок. Поміркуй, що спільного між усіма людьми на Землі й чим вони відрізняються.

На Землі живе дуже багато людей. І всі вони різні. Подобається тобі людина чи не подобається, дружиш ти з нею чи ні — залежить від багатьох причин, але не від того, де вона живе, хто її батьки, яка в неї зовнішність, яких звичаїв дотримується.

Пізнавати якусь країну, народ або окрему людину — це означає знайомитися з їхньою культурою, звичаями.

Що, на твою думку, відрізняє тебе від інших? Може, ти знаєш щось таке, чого не знають інші? А може, ти вмієш робити те, чого не вміють інші? Спробуй відповісти на ці запитання.

Ось якою була відповідь твоїх ровесників.

Я — Кирило. Я не схожий на інших. Ніхто не може повторити моїх рухів, думок, написати твір моїми словами. Навіть близнюки мають різні відбитки пальців, характери, міркують по-різному.

Я — Ксенія. Я неповторна! У шкільному театрі тільки мені вдається виконати ролі так, як нікому іншому. Ще я граю на фортепіано. Вважаю, що теж неповторно.

Дізнайся про звичаї дітей різних країн світу. Установи відповідність.

Традиційні свята

Канада

День
незалежності

День
Канади

США

Традиційні страви

Італія

Піца

Рис

Китай

Традиційний одяг

Мексика

Сомбреро

Кімоно

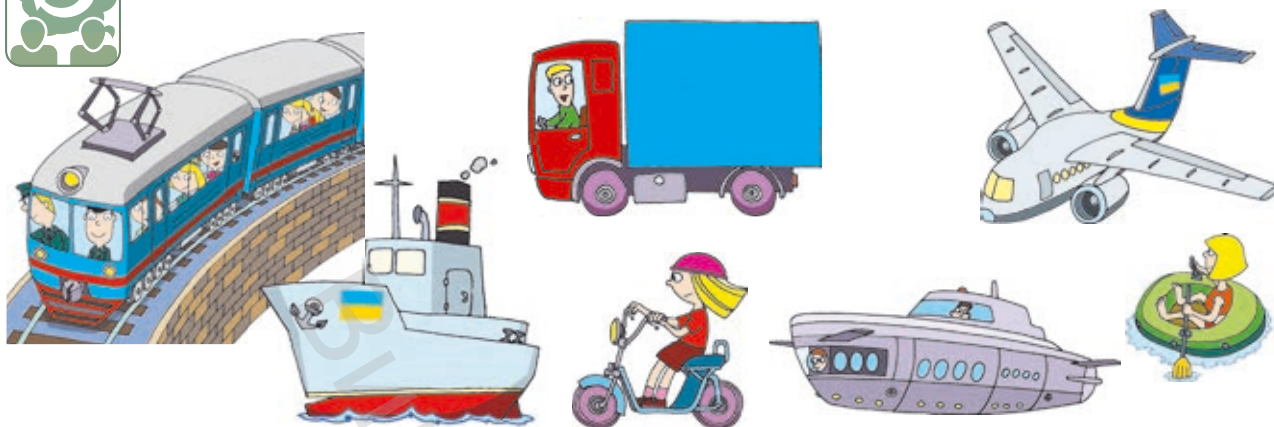
Японія

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Розглянь малюнки. Назви види транспорту.

Якось увечері сім'я Софійки зібралася на кухні. Поки мама заварювала чай, дівчинка розглядала коробочку з-під нього.

— Вирощено в Індії, — прочитала вона. — Упаковано в Україні. Як це? Цей чай справді з Індії?

— Авжеж, — сказав тато. — Зараз люди користуються багато чим, що ввозять в Україну з інших держав. Тому в нашому домашньому господарстві можна знайти чай з Індії, каву з Бразилії, телевізор з Японії, квіти з Нідерландів. Таке величезне світове господарство, і кожна країна має в ньому своє місце.

Що ви маєте в домашньому вжитку з інших країн? Склади за зразком мапу подорожі будь-якого виробу.

Індія

Одеса

Луцьк

Мій дім

Розглянь малюнки. Назви, що належить до товару, а що є послугою. Наведи власні приклади.

Товари

Послуги

Віднови послідовність подій. Склади історію за малюнками.

Які товари з України відправляють за кордон? Якими видами транспорту? Презентуй результати свого дослідження.

ЛЮДИНА І ЇЇ ТІЛО

Розглянь малюнки. Розкажи, що і як ти будеш пізнавати.

Дотик

Зір

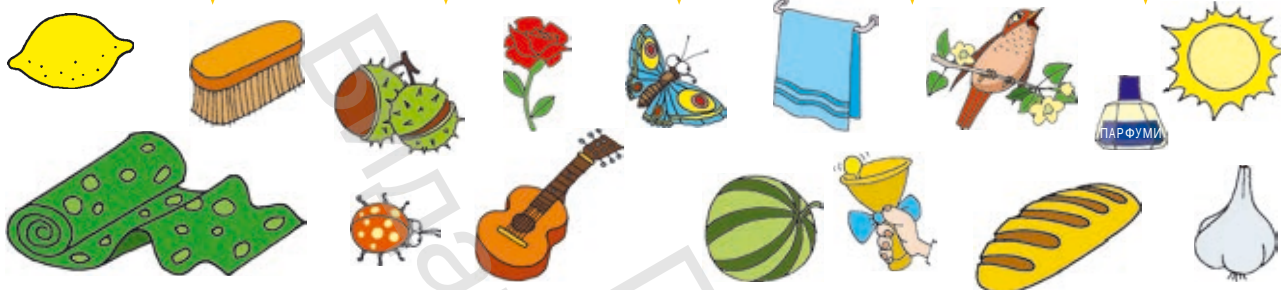
Слух

Запах

Смак

Тіло людини складається з частин: голови, шиї, тулуба, рук (верхні кінцівки) і ніг (нижні кінцівки). Здається, що всі вони діють окремо. Ти можеш підняти лише одну ногу чи руку, повернути голову вбік, нахилитися вперед. Насправді кожен рух — узгоджена дія всього **організму**.

Назви частини тіла людини. Які дії вони виконують? Установи відповідність між малюнками і словами-діями.

бігаю

пишу

нахиляю

повертаю

стрибаю

кидаю

Організм людини складається з **органів**. Кожний орган має свою будову і виконує якусь роботу. Злагодженою роботою органів в організмі людини керує головний мозок.

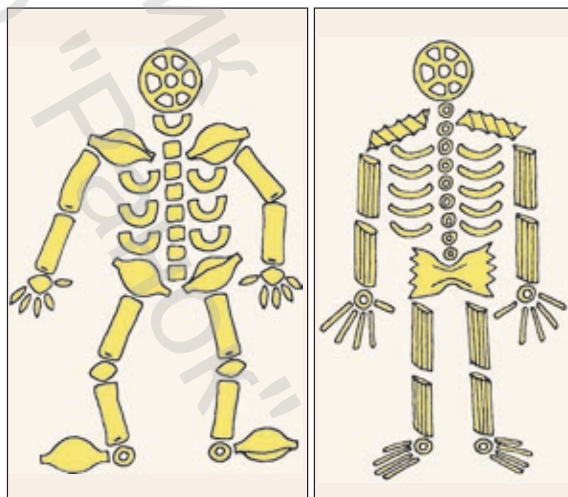
Пам'ятай! Будь-який орган є частиною цілого організму. Працювати всі органи можуть тільки разом.

Помацай кістки на своїй голові, руках і ногах. Кістки утворюють **скелет**.

Скелет захищає внутрішні органи людини від пошкодження.

Виготов модель скелета за зразками. Тобі знадобляться: макаронні вироби різної форми, зернята рису, клей, аркуш паперу.

ТИ РОСТЕШ І ЗМІНЮЄШСЯ

Розглянь малюнки. Що і хто росте?

У природі все росте. І ти ростеш. Кожна частина твого тіла росте: ростуть руки й ноги, долоні, ступні й пальці. Навіть твоя голова збільшується в розмірі. Тому ти швидко виростаєш зі свого одягу.

Які ж зміни відбуваються з дитиною від її народження? Немовля стає дитиною, потім підлітком і, нарешті, дорослою людиною.

Дитина до року — немовля. Потребує уваги старших. У цьому віці дитина починає говорити, робити перші кроки. У шкільному віці діти вчаться в школі й допомагають батькам удома.

Відстань між витягнутими в боки руками — це і є твій зріст. Перевір.

Знайди серед зображених людей, хто може бути твоїм однолітком. Поясни свій вибір.

1–2 роки

7–8 років

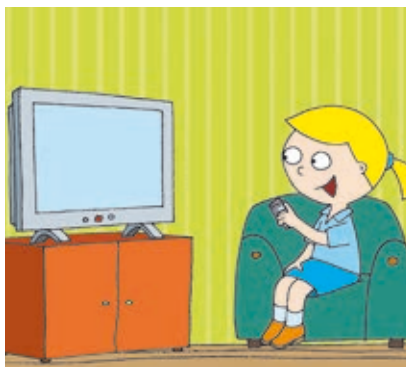
10–12 років

20–22 роки

Розглянь малюнки. Хто з цих дітей дізнається більше нового і цікавого? Обміняйся думками з однокласниками та однокласницями.

ТУРБУЮСЯ ПРО ЗДОРОВ'Я

Від чого залежить здоров'я людини? Що тобі допомагає дбати про чистоту? Як ти відпочиваєш і загартовуєшся?

Протягом життя людина набуває різних звичок. Корисні звички допомагають покращити здоров'я, настрої, ставлення інших людей до тебе.

Корисні звички:

- дотримуватися режиму дня;
- мити руки, чистити зуби, підстригати нігті;
- виконувати обіцянки;
- поводитися чемно.

Знайди на малюнках предмети, які ти вважаєш корисними для свого здоров'я.

На жаль, поряд із корисними, існують і шкідливі звички, які завдають шкоди здоров'ю.

Шкідливі звички:

- сидіти довго перед телевізором або комп'ютером;
- гризти олівці або нігті;
- їсти багато солодкого;
- кидати на підлогу сміття;
- говорити неправду;
- постійно запізнюватися.

Порівняй малюнки. Чим шкідлива гучна музика? Які звуки приємні для тебе, а які — лякають? Чому найкраще відпочивати серед тиші?

Чому варто відмовитися від цигарки або міцного напою, якщо їх пропонують?

БЕЗПЕКА ТАМ,

Чим ви можете користуватися вдома самостійно? А чим — лише з дорослими?

Одне з найцікавіших місць у твоєму домі — кухня. Проте вона може приховувати багато небезпек.

Розглянь малюнки. Під якими з них можна записати ці правила? Доповни їх.

- Каструлі, сковорідки, чайник надовго залишаються гарячими. Не перевіряй пальцями їхню температуру.
- Побутові прилади слухаються **ДОРΟΣЛИХ**. Не вмикай і не вимикай самостійно електроприлади.
- Не нюхай і не пробуй нічого на смак.
- Засоби для миття посуду можуть стати небезпечними, якщо не дотримуватися правил користування ними. Не відкривай пляшок із цими речовинами.

Чи можна гратися біля трансформаторної будки або біля дороги? Робити селфі на дахах будинків і мостах? Звичайно, ні.

Біля трансформаторної будки може статись ураження електричним струмом, а біля дороги — наїзд автомобіля. Захопившись селфі, можна забути про безпеку і впасти з висоти.

Розглянь малюнки. Чи безпечні місця для ігор вибрали діти? Що загрожує їхньому життю та здоров'ю?

Під час прогулянки з класом дослідіть, чи є біля вашої школи небезпечні місця. Спільно складіть правила поведінки в цих місцях.

Обговоріть із членами родини, які небезпечні місця є біля вашого дому.

КОЛЬОРОВІ СТОРІНКИ

МАПА ЛІТА

Які прикмети
літа ти знаєш?

Які кольори
має веселка?

Який місяць
є початком
літа?

Які квіти цвітуть
у цю пору року?

Що ти візьмеш
із собою на літню
прогулянку?

Яких комах треба
остерігатись улітку?
Чому?

Якими ягодами
ти ласуєш улітку?

Які роботи викону-
ють люди в полі,
у саду, в парку?

Які предмети потрібні
для роботи в саду та
на городі?

З якого піску —
мокрого
чи сухого —
краще ліпити
пасочки
і будувати
замки?

Сонце в полудень стоїть високо. Літній день довгий, сонячний, спекотний. Ніч коротка.

Луки вкрилися килимом квітів. Дозріли суниці. У полі чути веселу пісню жайворонка.

Улітку загартовуй свій організм. Бери участь в іграх на повітрі. У міру купайся, засмагай.

Розглянь малюнок. Що ти відчуваєш улітку органами чуття? Розкажи.

Що кому потрібно для літнього відпочинку? Відшукай.

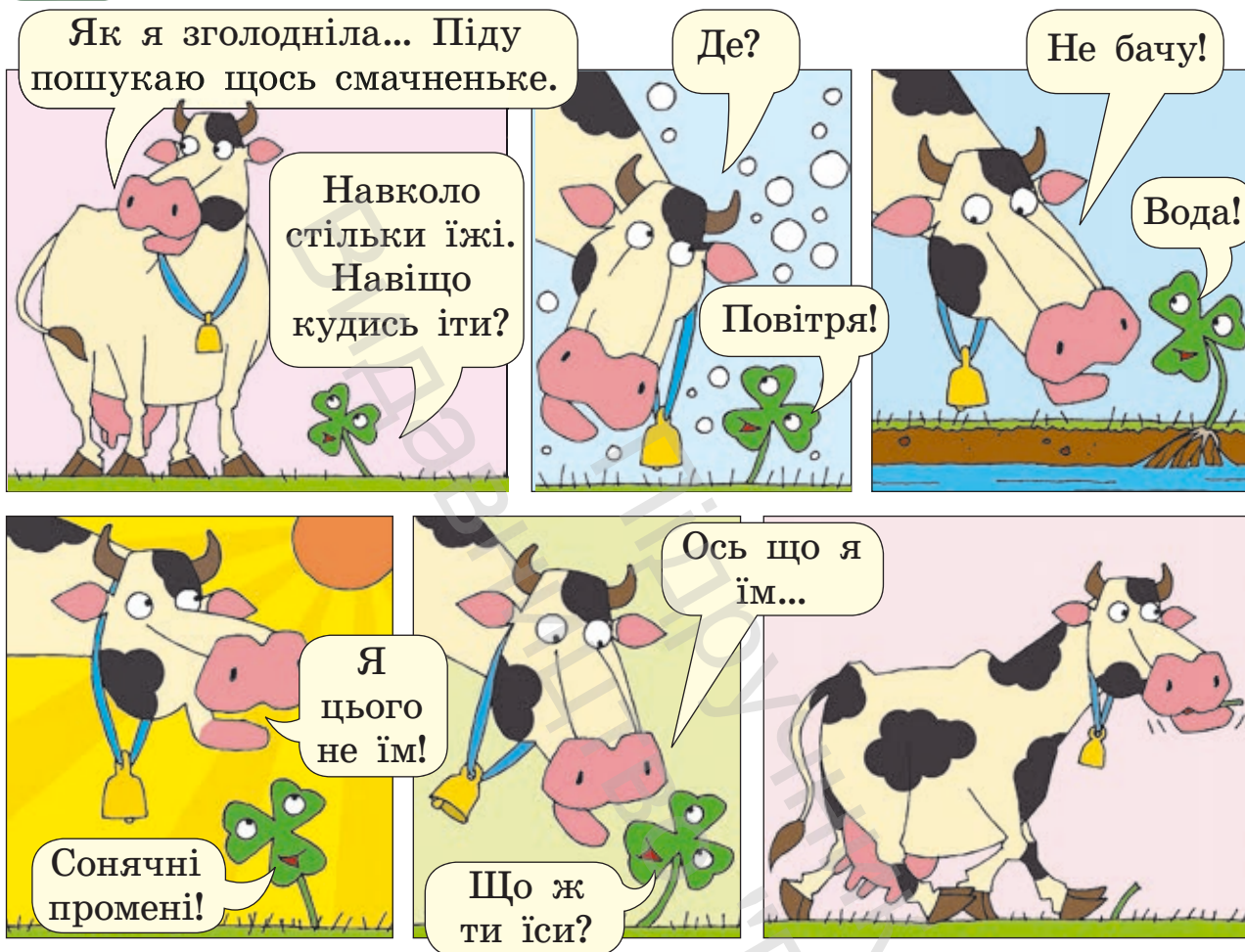

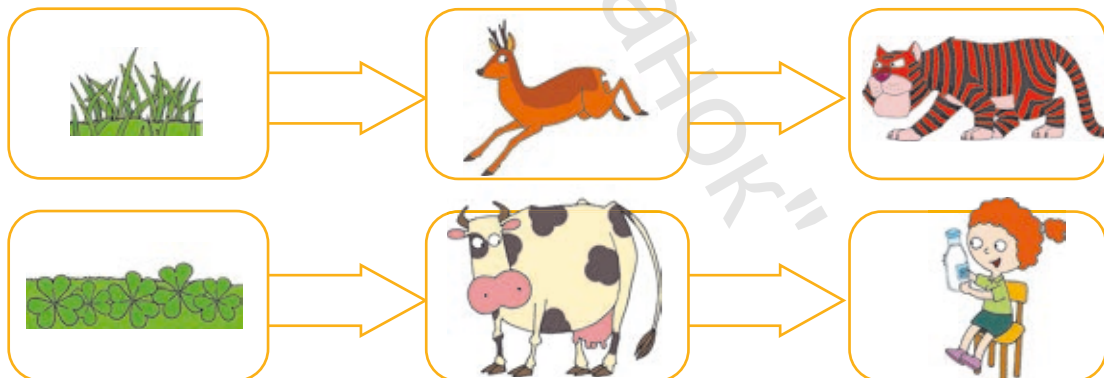
У ПРИРОДІ

Розглянь комікс. Що потрібно для життя тварині, а що — рослині?

Які зв'язки в природі відображено на малюнках?

ВСЕ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНЕ

У природі немає нічого зайвого. У природі все взаємопов'язане. Немає корисних і шкідливих тварин. Усі природі потрібні.

Людина — частина живої природи. Людина дихає, п'є воду, споживає рослинну і тваринну їжу. Для життя їй потрібні сонячне світло і тепло.

Люди — істоти розумні. Але часто, використовуючи природу, завдають їй непоправної шкоди. Вони забруднюють повітря, воду, ґрунт, руйнують ланцюги живлення.

Як ти можеш допомогти планеті Земля? Доповни перелік своїми ідеями.

- ① Не забуваю вимикати світло.

- ② Сортирую сміття.

- ③ Їм більше овочів і фруктів.

- ④ Турбуюся про тварин.

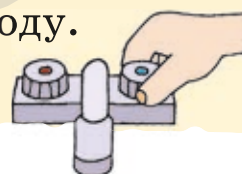
- ⑤ Саджаю дерева разом з дорослими.

- ⑥ Використовую папір з обох боків.

- ⑦ Бережу воду.

ТВОЇ БЕЗПЕЧНІ КАНІКУЛИ ВЛІТКУ

Розглянь зображені ситуації. Спільно оцініть, які з них безпечні, а які — небезпечні.

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

БІБІК Надія Михайлівна
БОНДАРЧУК Галина Павлівна

«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

**підручник інтегрованого курсу для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)
(Частина 1)**

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Провідний редактор *І. Л. Морева*. Редактор *Ю. М. Миронова*.

Художнє оформлення *В. І. Труфена, Т. В. Задорожної*.

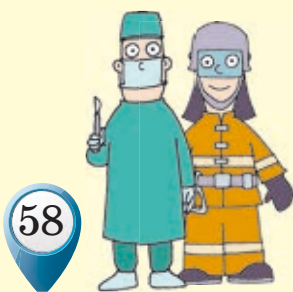
Технічний редактор *А. В. Плisko*. Комп'ютерна верстка *С. В. Яшиша*.

Коректор *Н. В. Красна*

Підписано до друку 17.07.2024. Формат 84×108/16. Папір офсетний.
Гарнітура Шкільна. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,60. Обл.-вид. арк. 12,30.
Тираж 63 386 прим. Зам. № 0408-2024.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Космічна, 21а, Харків, 61145; вул. Деревлянська, 13, к. 3316, Київ, 04119.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7548 від 16.12.2021.
E-mail: office@ranok.com.ua.

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»,
пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5340 від 15.05.2017.
Тел. +38 (057) 712-20-00. E-mail: sale@triada.kharkov.ua

58

ХТО ЩО
РОБИТЬ

62

ЩО
З ЧОГО

64

ДОСЛІДЖУЄМО
МАТЕРІАЛИ:
ПАПІР
І ПЛАСТИК

60

ВІД МОЛОКА
ДО СИРУ

ЛЮДИНА І ПРИРОДА

66

68

ЧЕРВОНА
КНИГА УКРАЇНИ

ВОДА

74

ЯК ЗБЕРЕГТИ
ПОВІТРЯ
ЧИСТИМ

72

70

ПОВІТРЯ

ЯК
БЕРЕГТИ
ВОДУ

76

РОСЛИНИ
НАВЕСНІ

82

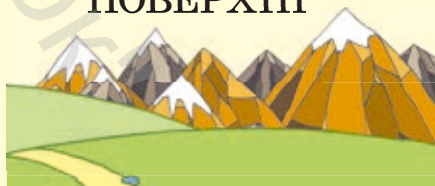
84

ТВАРИНИ
НАВЕСНІ

86

ФОРМИ ЗЕМНОЇ
ПОВЕРХНІ

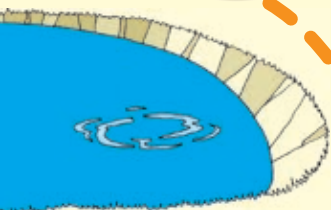
80

КОЛЬОРОВІ
СТОРІНКИ
ПРИРОДИ:
ВЕСНА

78

ВОДОЙМИ
РІДНОГО
КРАЮ

88 ГІРСЬКІ ПОРОДИ

СВЯТКОВИЙ КАЛЕНДАР ВЕСНИ

92

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

94

90 ҐРУНТ. ВЛАСТИВОСТІ, ЗНАЧЕННЯ

СЛАВЕТНІ УКРАЇНЦІ

100

КИЇВ — СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ

98

96 ПІЗНАЮ СВІЙ КРАЙ

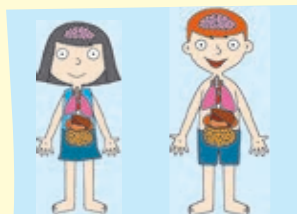

СВІТ РІЗНОМАНІТНИЙ

102

104 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

106 ЛЮДИНА І ЇЇ ТІЛО

БЕЗПЕКА ТАМ, ДЕ ТИ ЖИВЕШ

112

ТИ РОСТЕШ І ЗМІНЮЄШСЯ

108

110 ТУРБУЮСЯ ПРО ЗДОРОВ'Я

КОЛЬОРОВІ СТОРІНКИ ПРИРОДИ: ЛІТО

114

116

У ПРИРОДІ ВСЕ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНЕ

118

ТВОЇ БЕЗПЕЧНІ КАНІКУЛИ ВЛІТКУ

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

ПІДРУЧНИК ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
ДЛЯ 2 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (У 2-Х ЧАСТИНАХ)

ЧАСТИНА 1

Підручник (частина 1) інтегрує освітні галузі:
громадянська та історична
соціальна та здоров'язбережувальна
природнича

Особливості підручника:

- доступність і емоційна привабливість текстів
- відповідність обсягу і кількості практичних завдань та вправ пізнавальним можливостям учнів
- забезпечення діалогічності, співтворчості учасників освітнього процесу, їх взаємодії
- включення учнів у практику виконання завдань дослідницького характеру: дослідження-розпізнавання, дослідження-спостереження, дослідження-пошук

Інтерактивний електронний додаток містить:

- навчальні фільми, слайд-шоу, презентації
- покрокові інструкції для проведення дослідів
- шаблони для виготовлення поробок
- додаткові завдання
- тести з автоматичною перевіркою за кожною темою

ISBN 978-617-09-8904-8

Інтерактивний
електронний додаток
до підручника
доступний за QR-кодом
або посиланням
rnk.com.ua/105988